Ministerie van Infrastructuur
en Waterstaat

Partiële Herziening Programma Noordzee 2022 – 2027

Notitie Reikwijdte en Detailniveau

Inhoudsopgave

1	**Inleiding**		**3**
	1.1	Waarom de Partiële Herziening en deze reactienota?	3
	1.2	Totstandkoming	4
	1.3	Leeswijzer	4
2	**Zienswijzen en reacties**		**5**
	2.1	Ingediende zienswijzen	5
	2.2	Weergave reacties in deze nota en reactietabel	5
	2.3	Scope, methodiek en detailniveau	6
	2.4	Ecologische effecten	7
	2.5	Mijnbouw en scheepvaart	7
	2.6	Energie-infrastructuur	9
	2.7	Zandwinning	9
	2.8	Internationale reacties op kennis-geving voornemen PlanMER	10
3	**Adviezen**		**11**
	3.1	Advies Commissie voor de milieueffectrapportage	11
	3.2	Advies Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed	12
4.	**Wijzigingen in NRD**		**12**
Bijlage 1:	Kennisgeving Zienswijzenprocedure Partiële Herziening Programma Noordzee 2022-2027		14
Bijlage 2:	Overzicht van indieners		15
Bijlage 3:	Reactietabel: ingekomen zienswijzen en reacties		16

1 Inleiding

Voor u ligt de reactienota op het concept Notitie Reikwijdte en Detailniveau (cNRD) voor het plan-milieueffectrapport (PlanMER) voor de Partiële Herziening (PH) van het Programma Noordzee 2022-2027 (PNZ). In de nota staat de reactie van de minister van Infrastructuur en Waterstaat op de ingediende zienswijzen, ook namens de staatssecretaris van Landbouw, Visserij, Voedselzekerheid en Natuur (LVVN), de minister van Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening (VRO) en de minister van Klimaat en Groene Groei. De reactienota bevat ook een toelichting op het advies van de Commissie voor de milieueffectrapportage (Commissie mer) en de Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed en een beschrijving van het gevolgde en toekomstige proces van planvorming en besluitvorming. De minister bedankt de indieners voor hun inbreng en betrokkenheid bij de PH. De zienswijzen dragen bij aan de integraliteit van de Partiële Herziening en het Programma Noordzee 2022-2027 en zijn benut om de NRD voor het PlanMER verder aan te scherpen.

1.1 Waarom de Partiële Herziening en deze reactienota?

Het Programma Noordzee 2022-2027 (PNZ) is op 18 maart 2022 vastgesteld door het Kabinet als zelfstandige bijlage van het Nationaal Waterprogramma en vervolgens aangeboden aan de Tweede Kamer[1]. Onderdeel van dit PNZ is de ruimtelijke reservering van windenergiegebieden voor realisatie van windparken tot en met 2030/2031. Zoals is aangekondigd in dit PNZ is een tussentijdse wijziging nodig, de *Partiële Herziening* (PH), om windenergiegebieden voor de periode na 2031 aan te wijzen. De aanleiding hiervoor is de noodzakelijke continuïteit van de uitrol van windenergie op zee, daarnaast wordt een aantal andere onderwerpen in de PH meegenomen, waaronder het reserveren van voldoende ruimte voor zandwinning[2]. Ten behoeve van besluitvorming over de aan te wijzen windenergiegebieden en de uitbreiding van de reservering van ruimte voor zandwinning wordt een plan-milieueffectrapport (PlanMER) opgesteld. Er is een concept Notitie Reikwijdte en Detailniveau (cNRD) opgesteld om inzicht te geven in waar het PlanMER wel en niet over gaat, de reikwijdte, en de methodiek en het detailniveau van het PlanMER. De cNRD en het participatieplan zijn ter inzage gelegd en in Espoo-verband met buurlanden gedeeld.

1 Kamerstukken II, 2021/22, 35325, nr. 5, bijlage blg-1022234

2 De onderwerpen die in de Partiële Herziening aan bod komen staan beschreven in de Kamerbrief van de minister van IenW van 17 mei 2023, Kamerstukken II, 2022/2023, 35325, nr. 8.

1.2 Totstandkoming

Voorafgaand aan de terinzagelegging van de cNRD zijn twee webinars georganiseerd, een voor Nederlandse en een voor internationale belanghebbenden en belangstellenden. Deze webinars vonden plaats op respectievelijk 18 december 2023 en 17 januari 2024. Tijdens de webinars zijn de deelnemers geïnformeerd over de opgave voor de PH, de aanpak voor de PH en het PlanMER. Ook werd de terinzagelegging van de cNRD toegelicht en gelegenheid gegeven tot het stellen van vragen.

De formele terinzageleggingsperiode voor de cNRD en het participatieplan liep van dinsdag 12 december 2023 tot en met maandag 22 januari 2024 en is aangekondigd in de Staatscourant[3] en een veel gelezen dagblad. Gedurende deze periode kon iedereen de desbetreffende documenten online inzien via de website platformparticipatie.nl of fysiek bij het ministerie van Infrastructuur en Waterstaat in Den Haag en Rijkswaterstaat in Utrecht.

In het kader van het Espoo-verdrag en conform de afspraken die daaruit voortkomen[4] hebben buurlanden een kennisgeving ontvangen van het ministerie van IenW over het voornemen van de milieueffectrapportage en hebben daartoe een samenvatting ontvangen van de cNRD en het participatieplan in het Engels en het Duits. Van 12 december 2023 tot en met 2 februari 2024 is aan buurlanden de gelegenheid gegeven te reageren op het voornemen.

Daarnaast heeft de minister van IenW aan de Commissie mer advies gevraagd over de cNRD. Dit advies[5] is op 27 maart 2024 uitgebracht. De Commissie mer heeft in de mer-procedure de rol van onafhankelijk adviseur over de reikwijdte en het detailniveau van het uit te voeren onderzoek en de kwaliteit van informatie in het MER voor het bevoegd gezag. Ook is advies gevraagd aan de Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed, deze heeft een advies uitgebracht.

1.3 Leeswijzer

Hoofdstuk 2 bevat een korte analyse van de ingediende zienswijzen, een samenvatting van de meest genoemde onderwerpen in de zienswijzen en de reactie op deze zienswijzen. In deze reactie wordt ook aangegeven of de NRD naar aanleiding van deze zienswijzen is gewijzigd. Een volledig overzicht van alle zienswijzen en de reacties hierop is te vinden in de bijlage. In deze tabel is tevens te vinden of de zienswijze heeft geleid tot een wijziging van de NRD. Hoofdstuk 3 geeft inzicht in de ambtshalve wijzigingen die zijn doorgevoerd in de definitieve NRD, naar aanleiding van recente (externe) ontwikkelingen en nieuwe inzichten. Hoofdstuk 4 bevat een samenvatting van het uitgebrachte advies van de Commissie mer) en de Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed op de cNRD.

De volgende bijlagen zijn opgenomen:

- Bijlage I: Kennisgeving Zienswijzenprocedure Partiële Herziening Programma Noordzee 2022-2027
- Bijlage II: Overzicht van indieners
- Bijlage III: Reactietabel: ingekomen zienswijzen en reacties

3 De kennisgeving in de Staatscourant is opgenomen in de bijlage.

4 Op basis van het Espoo-verdrag is het Rijk verplicht om de Partiële Herziening en het opstellen van het bijbehorende PlanMER aan te kondigen bij mogelijk benadeelde landen. Ook is conform de Gezamenlijke Verklaring Nederland en Duitsland grensoverschrijdende m.e.r. (2013) een samenvatting van het PlanMER in het Duits gedeeld met Duitse overheidsinstanties.

5 Commissie voor de Milieueffectrapportage. Partiële Herziening Programma Noordzee – Toetsingsadvies over het milieueffectrapport. 27 maart 2024/projectnummer: 3806. Link: https://www.commissiemer.nl/docs/mer/p38/p3806/a3806rd.pdf.

2 Zienswijzen en reacties

Bijlage III bevat een overzicht van alle zienswijzen en reacties op deze zienswijzen, met daarbij aangegeven of een zienswijze heeft geleid tot een wijziging van de NRD. De ingediende zienswijzen betreffen uiteenlopende onderwerpen en belangen. De volgende paragrafen geven de hoofdlijnen weer van de meest genoemde onderwerpen in de zienswijzen en de reactie hierop.

2.1 Ingediende zienswijzen

Er zijn elf unieke zienswijzen ingediend in de zienswijzeprocedure. Deze zijn vervolgens ten behoeve van de beantwoording onderverdeeld in 130 deelzienswijzen. De zienswijzen zijn onder andere afkomstig van bedrijven en belangenorganisaties, niet-gouvernementele organisaties (NGO's) en semioverheden. Indieners zijn onder andere actief op de terreinen van mijnbouw, natuur en milieu, landschapsbeheer en energie-infrastructuur. Een compleet overzicht van indieners is te vinden in bijlage 2.

Naar aanleiding van de kennisgeving van de cNRD aan buurlanden hebben in totaal dertien organisaties een zienswijze ingediend, met name overheidsinstanties, een enkel bedrijf en een belangenorganisatie. De indieners zijn afkomstig uit Duitsland, België, Denemarken en Noorwegen. In deze reactienota is een samenvatting opgenomen van hun reacties. De betreffende organisaties krijgen met een brief reactie op hun zienswijze.

2.2 Weergave reacties in deze nota en reactietabel

Elke zienswijze heeft een nummer gekregen en is opgedeeld in deelzienswijzen, die ook zijn genummerd. Deze vindt u terug in een afzonderlijke reactietabel. Hoe de verschillende zienswijzen genummerd zijn, vindt u terug in bijlage 2. In de reactietabel is op elke deelzienswijze een antwoord gegeven. Daarbij is aangegeven of de (deel)zienswijze al dan niet leidt tot een aanpassing van de NRD. In deze reactienota worden de hoofdlijnen van de zienswijzen en de reacties behandeld.

2.3 Scope, methodiek en detailniveau

Weging van belangen

Een aantal zienswijzen doet suggesties voor de weging van belangen die gemaakt zal worden bij de besluitvorming over de PH. De reactie hierop is dat deze zienswijzen buiten de scope van de onderhavige zienswijzeprocedure vallen en ter kennisneming worden aangenomen. De ter inzage gelegde cNRD beschrijft het voornemen en de wijze waarop dat in het PlanMER wordt onderzocht, maar bevat nog geen besluiten, noch informatie over de weging.

Detailniveau van planMER

Ook zijn er zienswijzen die vragen om specifieke aspecten in meer detailniveau te onderzoeken dan mogelijk is in het kader van een PlanMER, waarvoor de NRD de aanpak beschrijft. Voornamelijk natuur- en milieuorganisaties hebben vragen gesteld over de methodiek en het detailniveau van de ecologische effectbeoordelingen voor het PlanMER, waarbij wordt verzocht om onderzoek te doen op meer gedetailleerd niveau en kwantitatiever dan is beschreven in de cNRD, zowel voor de windenergiegebieden als voor zandwinning. Daarbij wordt de zorg geuit of op basis van het PlanMER zoals beschreven in de NRD de ecologische effecten wel volwaardig in de besluitvorming meegenomen kunnen worden.

Als reactie hierop wordt toegelicht dat het besluit in de Partiële Herziening een eerste stap is in het proces op weg naar realisatie van windparken. Na het aanwijzen van windenergiegebieden volgen kavelbesluiten, waarbij de precieze locatie van windparken en de randvoorwaarden waaronder realisatie kan plaatsvinden worden bepaald. Voor ieder kavelbesluit wordt een projectMER opgesteld, waarin milieueffecten op meer detailniveau worden onderzocht dan in het kader van een PlanMER mogelijk is. Ook voor zandwinning geldt dat het voornemen voor een aanvullende ruimtelijke reservering op een hoog abstractieniveau wordt onderzocht in het PlanMER. In het kader van de vergunningverlening voor zandwinning wordt in meer detail projectMER wordt opgesteld.

Ambitie windenergie op zee

Natuur- en milieuorganisaties vragen om een nadere onderbouwing van de noodzaak om te streven naar 50 GW aan windenergie op zee in 2040.

Als reactie hierop wordt toegelicht dat de opgave voor de PH om windenergiegebieden aan te wijzen voor tenminste 23-26 GW is afgeleid van de kabinetsambitie om in 2040 een vermogen van 50 GW te hebben gerealiseerd.[6] Deze ambitie is door het kabinet vastgelegd in het Nationaal Plan Energiesysteem (NPE). Het NPE gaat in op de verwachte vraag naar duurzame energie en de verwachte verdeling over verschillende duurzame energiebronnen en hoe deze zich ontwikkelen in de tijd tot en met 2050. Op basis daarvan komt het NPE uit op een behoefte aan 50 GW geïnstalleerd vermogen aan windenergie op zee in 2040.

Lagelander

In een aantal zienswijzen wordt opheldering gevraagd over de wijze waarop Lagelander wordt beschouwd ten behoeve van de aanwijzing van windenergiegebieden. De reactie daarop is dat gebied Lagelander alleen als terugvaloptie wordt beschouwd, dus alleen in het geval dat in de andere gebieden onvoldoende ruimte is te vinden. Deze andere gebieden zijn: zoekgebied 6/7, Doordewind en Doordewind (west). Lagelander wordt wel onderzocht in het PlanMER, omdat het anders niet als terugvaloptie is te beschouwen.

Waarborgen rechten mens, dier en natuur

In één van de zienswijzen wordt aandacht gevraagd voor de rechten van mens, dier en natuur, waaronder ook de gezondheid van mensen in het Noordzeekanaalgebied, en waaronder digitale veiligheid. De reactie daarop is dat in het PlanMER ruimtelijke en milieueffecten, waaronder ecologische effecten, worden bepaald van de voorgenomen activiteiten op de Noordzee. Mochten deze effecten zich uitstrekken tot de kust of verder, dan zal dat worden genoemd. Ruimtelijke ontwikkelingen in het Noordzeekanaalgebied vallen buiten de scope van dit PlanMER. Aanlanding van energie wordt onderzocht in pVAWOZ, waarvoor ook een PlanMER wordt opgesteld. Digitale veiligheid is geen onderdeel van het PlanMER en wordt niet onderzocht in het PlanMER. Voor de Bescherming van de Infrastructuur op de Noordzee heeft het Rijk een separaat programma ingericht.

6 Kamerstukken II 2021-22 33 561, nr. 54

2.4 Ecologische effecten

Zoals in de vorige paragraaf beschreven uiten natuur- en milieuorganisaties zorg over het volwaardig meenemen en meewegen van het natuurbelang bij de besluitvorming over de Partiële Herziening. Zij benadrukken dat de cumulatieve effecten van verschillende windparken en van ander gebruik op de Noordzee onderzocht moeten worden in het planMER. Ook vragen zij in het PlanMER aandacht voor de interacties binnen het ecosysteem.

De reactie is dat het PlanMER op kwalitatieve wijze aandacht zal schenken aan cumulatieve effecten en aan de interacties binnen het ecosysteem, voor zover de kennis hierover toereikend is. Verder zal de ecologische ruimte voor windparken moeten zijn aangetoond bij het nemen van kavelbesluiten. Zodra er meer duidelijkheid is over nadere ruimtelijke invulling in het gebied zal er in voorbereiding op de kavelbesluiten onder andere door middel van het kader Ecologie en Cumulatie (KEC) meer gedetailleerd worden gekeken naar de (cumulatieve) ecologische effecten van windenergie op zee. Voor ieder kavelbesluit wordt een projectMER opgesteld. Steeds wordt recente informatie over ecologische veranderingen en beschikbare nieuwe kennis gebruikt, waardoor effectbepalingen zo actueel mogelijk worden uitgevoerd.

2.5 Mijnbouw en scheepvaart

Omgang met bestaande en toekomstige mijnbouwactiviteiten

Indieners uit de mijnbouwsector vragen in hun zienswijzen om bij het aanwijzen van windenergiegebieden rekening te houden met bestaande en toekomstige mijnbouwactiviteiten. Zij geven aan dat Nederlands aardgas nog van groot belang is voor de leveringszekerheid.
In de zoekgebieden voor windenergie liggen bestaande mijnbouwplatforms en locaties waar mogelijk in de toekomst olie en gas gewonnen zou kunnen worden en locaties waar mogelijk CO_2 of waterstof is op te slaan. Deze zogeheten *prospects* bevinden zich deels in blokken waar bedrijven een exploratievergunning hebben, en deels in blokken waar nog geen sprake is van een dergelijke vergunning. In relatie tot CO_2-opslag licht een bedrijf in hun zienswijze toe dat niet alleen helikopterbereikbaarheid van belang is, maar ook de mogelijkheden voor seismologisch onderzoek om de ondergrondse opslag van CO_2 te monitoren. Alle indieners raden aan tijdig in gesprek te gaan met belanghebbenden uit de olie- en gassector zodat in de besluitvorming rekening gehouden kan worden met het ruimtebeslag van bestaande en toekomstige mijnbouwactiviteiten. Daarbij wordt gewezen op het belang van veilige helikopterbereikbaarheid van platforms en het uitgangspunt van een obstakelvrije zone met een straal van 5 Nautische Mijl (NM) rondom platforms. Er wordt aangegeven dat maatwerk mogelijk is om hiervan af te wijken maar dat zorgvuldigheid en betrokkenheid van de belanghebbenden van belang is. Voor seismologisch onderzoek gaat het om een ander type ruimtebeslag, dat nog groter kan zijn; hier is een voorbeeld van opgenomen in de zienswijze van een van de bedrijven.

Als reactie wordt toegelicht dat het Programma Noordzee een afwegingskader bevat voor het bepalen van de veilige afstand tussen windparken en mijnbouwinstallaties, waarvoor in beginsel een obstakelvrije zone van 5 NM geldt. Daarvan kan worden afgeweken als aantoonbaar is dat dit voor de bewuste locatie geen onacceptabele gevolgen heeft voor vliegveiligheid en bereikbaarheid. De minimaal mogelijke obstakelafstand moet per locatie te worden beoordeeld en afgestemd. In de Kamerbrief over de ruimtelijke samenhang van windparken en mijnbouwactiviteiten op zee[7] wordt ingezet op het zoveel mogelijk in samenhang mogelijk maken van beide activiteiten, waarvoor maatwerk in ruimte of tijd nodig kan zijn. Voor de gevallen waarin geen maatwerkoplossingen mogelijk blijken, wordt bekeken of aanvullend instrumentarium nodig is om keuzes te kunnen maken tussen beide activiteiten.

7 Kamerstukken II 2022-23 34 682, nr. 161

Bij het beschouwen voor het aanwijzen van windenergiegebieden worden in het PlanMER mogelijke effecten op mijnbouw in kaart gebracht. Daarbij wordt gekeken naar zowel bestaande platforms als de mogelijke toekomstige ontwikkeling van mijnbouwactiviteiten (*prospects*), in vergunde en niet vergunde mijnbouwblokken. Informatie hierover komt voort uit gesprekken met mijnbouwoperators en belangenvertegenwoordigers uit de mijnbouwsector. In het PlanMER wordt kwalitatief en waar mogelijk semi-kwantitatief in kaart gebracht wat de mogelijke effecten op helikopterbereikbaarheid zijn bij meer en minder grote obstakelvrije zones (een bandbreedte). De achterliggende gedachte voor het onderzoeken van deze bandbreedte voor de benodigde ruimte is dat in de meeste gevallen de platforms nog niet aanwezig zijn. Het is nog niet duidelijk of er platforms komen, noch wat op het moment dat deze installaties aanwezig zijn de precieze mogelijkheden van maatwerk zijn. Indien maatwerk van toepassing wordt, is vliegveiligheid het uitgangspunt. In het PlanMER zal op kwalitatieve wijze aandacht worden besteed aan de mogelijke effecten van toekomstige windparken op de benodigde ruimte voor seismologisch onderzoek ten behoeve van het monitoren van CO_2-opslag.

Duidelijkheid en rechtszekerheid

De grote ruimtelijke druk op de Noordzee en de ruimtelijke keuzes die hierover de komende jaren aan de orde zijn, leidden in enkele zienswijzen tot vragen van de mijnbouwsector over rechtszekerheid en compensatiemogelijkheden. De reactie hierop in relatie tot de NRD is dat in het planMER de effecten op helikopterbereikbaarheid van mijnbouwplatforms aan de orde komen, met aandacht voor de mogelijkheden van maatwerk. Ook bij het bepalen van de ligging van *clearways* worden de mijnbouwbelangen zorgvuldig meegewogen. Dit alles wordt met de sector besproken. Na besluitvorming over de PH vindt nog verdere uitwerking plaats. Uiteindelijk worden windparklocaties vastgelegd bij het nemen van kavelbesluiten. In iedere stap van de besluitvorming is het doel van de ruimtelijke belangenafweging om tot oplossingen te komen waarbij via maatwerk zowel de belangen van de mijnbouwsector als ook de belangen van andere sectoren zo goed mogelijk worden geborgd bij een zo efficiënt mogelijke inrichting van de schaarse ruimte op de Noordzee. Daarom zal het gesprek met belanghebbenden worden voortgezet gedurende het gehele proces van het inrichten van de Noordzee. De insteek zal zijn om zo vroeg mogelijk in het proces duidelijkheid te bieden over deze inrichting, met het oog op de ontwikkelingstijd van infrastructurele projecten op de Noordzee.

Beoogde ligging van scheepvaartroutes en clearways

Een aantal zienswijzen gaat in op de voorkeurslocatie van het Rijk ten aanzien van de *clearway* Esbjerg-Hull: de noordelijke variant op de zoekgebiedenkaart in de NRD, aangeduid met *d2*. Eén van de indieners ondersteunt de voorkeur voor de noordelijke variant omdat hierdoor toekomstige platforms buiten de beoogde *clearway* vallen. Deze indiener vraag wanneer zekerheid is te bieden over deze ligging. Een andere indiener is bezorgd dat de noordelijke ligging mogelijke beperkingen veroorzaakt van de helikopterbereikbaarheid van bestaande en mogelijk toekomstige mijnbouwplatforms in het noordoosten van zoekgebied 6/7. Eén van de zienswijzen gaat in op de afstand tussen de *clearway* en mogelijke toekomstige platforms. Als deze afstand te klein is kan dat volgens de indiener hogere kosten met zich meebrengen die volgens hem gecompenseerd zouden moeten worden.

De reactie is dat de voorkeur van zowel Nederland als Duitsland nog steeds uitgaat naar de noordelijke variant voor de *clearway* Esbjerg Hull. De exacte ligging van de *clearway* hangt samen met de begrenzing van zoekgebied 6/7 als windenergiegebied, en die wordt bepaald in het kader van de PH. Zodra de exacte ligging van de *clearway* duidelijk is, wordt deze geformaliseerd in de Omgevingsregeling bij de Omgevingswet.

De zorg ten aanzien van de ruimte voor mijnbouwontwikkelingen in het noordoosten van zoekgebied 6/7 wordt herkend. Dit gebied is vergund onder de Mijnbouwwet en concrete activiteiten voor de ontwikkeling van voorkomens worden momenteel voorbereid. Deze belangen worden in de afwegingen ten aanzien van de ruimte voor windenergie betrokken bij de besluitvorming over de PH.

2.6 Energie-infrastructuur

Waterstofproductie

Natuur- en milieuorganisaties vragen in hun zienswijze of wordt geanticipeerd op waterstofproductie. De reactie is dat in het PlanMER de effecten hiervan kwalitatief worden beschouwd. Daarbij worden de effecten zo specifiek mogelijk gemaakt voor zoekgebied 6/7, waar mogelijk grootschaliger toepassing plaats zal vinden. Tegelijkertijd wordt in de PH geen besluit genomen of sprake zal zijn van waterstofproductie en dus ook niet over de omvang daarvan, noch over mogelijke locaties van installaties.

Hergebruik leidingen

Twee bedrijven die een leiding beheren die mogelijk in de toekomst geschikt te maken is voor waterstoftransport, wijzen in hun zienswijze op de voordelen van hergebruik van leidingen en vragen om hier aandacht aan te geven in de NRD, en deze mee te wegen bij de besluitvorming. De reactie hierop is dat in de PH geen besluiten worden genomen over de aanlanding van de mogelijk te produceren waterstof. Het ministerie van EZ werkt in ander verband, waaronder het EIPN (Energie Infrastructuur Plan Noordzee) en pVAWOZ, wel aan de voorbereiding van die besluiten. Hergebruik van off shore aardgasleidingen voor waterstoftransport worden in een afzonderlijk onderzoekstraject onderzocht.

Kunstmatige eilanden

Een bedrijf dat zich bezig houdt met energie-infrastructuur dringt er in zijn zienswijze op aan dat kunstmatige eilanden met een energiefunctie in zoekgebied 6/7 worden meegenomen als onderdeel van het PlanMER. In het kader van de PH wordt geen keuze gemaakt over het al dan niet realiseren van een kunstmatig eiland met een energiefunctie. Wel wordt in het PlanMER kwalitatief ingegaan op de effecten van een eventueel kunstmatig eiland als energiehub. Deze effecten worden vergeleken met de effecten van platforms voor energieconversie. Deze aanpak is gekozen om een eventueel kunstmatig eiland voor de toekomst niet uit te sluiten.

Kabels en leidingen in bufferzone

Een van de indieners vraagt onder meer of bij de generieke afspraken over kabels en leidingen in de bufferzone tussen windparken en scheepvaartroutes de mogelijkheid wordt geboden tot maatwerk in specifieke situaties. De reactie is dat het inderdaad het voornemen is om in de afspraken in de PH ruimte te bieden aan maatwerk. In de NRD wordt hier melding van gemaakt.

2.7 Zandwinning

Beschrijving opgave en detailniveau in planMER

Zienswijzen over zandwinning zijn met name afkomstig van natuur- en milieuorganisaties. Zij vragen in hun zienswijze naar het detailniveau waarmee de effecten worden beschreven, alsook naar een meer gedetailleerde beschrijving van de opgave voor zandwinning.

De reactie is dat het inschatten van de hoeveelheid beschikbaar zand in de extra reserveringsruimte een complex vraagstuk is, waarbij onder andere rekening gehouden dient te worden met verschillen in huidige ruimtelijke beschikbaarheid en verschillen in de suppletiebehoeftes langs de kust. Voorafgaand aan de PH hebben verschillende onderzoeken plaatsgevonden[8] die meer inzicht geven in de opgave en de mate waarin een uitbreiding van de reserveringszone een oplossing biedt. Ook beschrijven deze onderzoeken andere manieren om de benodigde zandwinning te borgen.

Het PlanMER heeft een abstractieniveau passend bij de fase van planvorming (zie paragraaf 2.2). Dit, samen met een tijdshorizon tot 2100, verklaart de keuze voor kwalitatieve toetsing van effecten in plaats van kwantitatief. Om de milieueffecten van de uitbreiding van de reserveringszone in kaart te brengen, wordt uitgegaan van de huidige manier van winnen. Deze winwijze, en de bijbehorende milieueffecten, is beschreven in de huidige MER Winning suppletiezand Noordzee 2018 tot en met 2027.

Raakvlak met kabels en leidingen

Tot slot werd in een zienswijze gevraagd naar de raakvlakken tussen het traceren van kabels en leidingen binnen pVAWOZ en de uitbreiding van de reserveringszone. De reactie is dat in de zoekgebiedenkaart zandwinning rekening wordt gehouden met de huidige vergunde tracés en de tracés waarvoor de vergunningaanvraag loopt.

8 Deltares, (2023). Oplossingsrichtingen ten behoeve van de beschikbare zandvoorraad.

2.8 Internationale reacties op kennisgeving voornemen PlanMER

Er zijn meerdere reacties binnengekomen van internationale organisaties op de samenvatting van de cNRD. Reacties kwamen van een aantal overheidsinstanties, een enkele belangenvereniging en een aantal commerciële organisaties uit Duitsland, België, Noorwegen en Denemarken. In deze reacties bedankt men de Nederlandse overheid voor de mogelijkheid om op de cNRD voor het PlanMER bij de Partiële Herziening te reageren en geeft men vaak aan betrokken te willen worden bij het vervolgtraject. Duitse overheden en belanghebbenden willen graag betrokken worden bij nadere afwegingen over scheepvaart en de inrichting van windenergiegebieden, en effecten van windparken die gerealiseerd worden op het Nederlands Continentaal Plat (NCP) op ecologie en op economische activiteiten op zee in naburige Exclusieve Economische Zones (EEZ).

De Nederlandse reactie is dat buurlanden betrokken worden in vervolgtrajecten en dat opgedane kennis graag gedeeld wordt. Nederland erkent dat de ontwikkelingen op de Noordzee nopen tot meer internationale samenwerking om zorgvuldige integrale, ruimtelijke afwegingen te kunnen maken. Het is de ambitie van de Nederlandse overheid om hier de komende jaren samen met de buurlanden verder in te investeren, mede voortbouwend op bestaande initiatieven en samenwerkingsverbanden zoals The North Seas Energy Cooperation (NSEC) en Greater North Sea Basin Initiative (GNSBI).

3 Adviezen

3.1 Advies Commissie voor de milieueffectrapportage

De Commissie mer is gevraagd te adviseren over de reikwijdte en het detailniveau van het PlanMER voor de Partiële Herziening van het Programma Noordzee. Het advies is te vinden op de website van de Commissie mer[9]. De Commissie mer concludeert op hoofdlijnen dat zij de voorgestelde aanpak voor het rapport ondersteunt en dat met de gekozen aanpak een goed beeld ontstaat van de bandbreedte aan mogelijke milieueffecten.

Het advies van de Commissie mer benadrukt verschillende aspecten die dienen te worden meegenomen in de beoordeling van de ontwikkeling van windenergiegebieden en zandwinning op de Noordzee. Zij onderschrijft dat veel daarvan al onderdeel zijn van de voorgestelde aanpak in de cNRD.

De Commissie mer adviseert om de milieugevolgen te beschrijven op het detailniveau dat past bij het besluit. In relatie tot de benadering van cumulatieve ecologische effecten kan de Commissie mer zich vinden in de voorgestelde benadering met het VECI (Verkenning Ecologische Cumulatieve Impact). De Commissie mer adviseert daarbij de relatie te leggen met de uitgangspunten van het KEC (Kader Ecologie en Cumulatie. Ook adviseert de Commissie mer rekening te houden met de gevolgen van de Omgevingswet, en te zorgen voor samenhang met de besluitvorming over de aanlanding van de op te wekken energie. De Commissie mer adviseert om onzekerheden en kennisleemten, en de invloed daarvan op de besluitvorming over de ruimte voor windenergie en zandwinning, in kaart te brengen. Te signaleren kennisleemten en onzekerheden vormen waardevolle informatie voor de toekomstige onderzoeksagenda.

In bovenstaande punten voorziet het beoogde PlanMER, de NRD behoeft daarop geen aanpassing. Op enkele specifieke onderdelen geeft het advies aanleiding tot een aanvulling of een aanscherping van de tekst van de NRD.

9 Commissie voor de Milieueffectrapportage. Partiële Herziening Programma Noordzee – Toetsingsadvies over het milieueffectrapport. 27 maart 2024/projectnummer: 3806. Link: https://www.commissiemer.nl/docs/mer/p38/p3806/a3806rd.pdf.

Effecten van windparken op scheepvaartveiligheid

Zo adviseert de Commissie om de effecten van het aanwijzen van windenergiegebieden op scheepvaartveiligheid kwantitatief en cumulatief te bepalen, en daarbij de onzekerheden aan te geven in relatie tot de ontwikkeling van het scheepvaartverkeer. De Commissie vraagt speciale aandacht voor het windenergiegebied Lagelander vanwege de omliggende drukke verkeersroutes en de hoge bijdrage aan het algehele risico. Ook vraagt de Commissie de milieurisico's in relatie tot scheepvaart in kaart te brengen. In het PlanMER zullen inderdaad de kansen op incidenten kwantitatief en cumulatief in kaart worden gebracht. De kwantitatieve inschatting van kansen op incidenten wordt in de NRD expliciet toegevoegd aan de te beschouwen aspecten. Daarnaast wordt kwalitatief ingegaan op mogelijke gevolgen van eventuele incidenten. Deze zijn in dit planstadium niet kwantitatief te voorspellen.

Interactie zandwinning en scheepvaart

Verder vraagt de Commissie aandacht voor de interactie tussen scheepvaartverkeer en de verruiming van het reserveringsgebied voor zandwinning. Het advies is om op kaart weer te geven hoe het aanvullende reserveringsgebied zich verhoudt tot ankergebieden en scheepvaartroutes, zodat is na te gaan of sprake zal zijn van eventuele wijzigingen in het scheepvaartverkeer die de verkeersveiligheid beïnvloeden. De reactie hierop is dat inderdaad op basis van een kaart van de scheepvaartroutes een kwalitatieve inschatting van de impact op scheepvaartveiligheid gemaakt wordt in het planMER. Het uitgangspunt van de zandwinstrategie is dat de reserveringszone voor zandwinning goed samengaat met scheepvaart, juist omdat winning niet plaatsvindt in de scheepvaartroutes en het reserveringsgebied anderzijds geen belemmering vormt voor scheepvaart. Deze routes zijn tevens rood gemarkeerd in de voorgenomen ruimtelijke uitbreiding van het reserveringsgebied voor zandwinning.

Effecten van mogelijke verdringing van visserij

De Commissie adviseert om de effecten van mogelijke verdringing van (bodemberoerende) visserij door windparken te adresseren in het PlanMER. Hoewel er in de PH geen besluit wordt genomen over het al dan niet uitsluiten van (bodemberoerende) visserij in windparken, wordt bij het bepalen van de effecten op visserij wel aangenomen dat er in windparken geen visserij plaatsvindt. Aan experts zal worden gevraagd of voorspellingen zijn te doen over de mogelijke verdringing en de effecten ervan.

Cultureel erfgoed

De Commissie adviseert om de mogelijke effecten op cultureel erfgoed en archeologische waarden te beschouwen in het PlanMER, aangezien de ontwikkeling van windenergiegebieden en zandwinning invloed kan hebben op potentieel archeologisch waardevolle gebieden op de Noordzee. Dit advies komt overeen met het advies van de Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed en wordt overgenomen in de NRD. Dat betekent dat in het planMER aandacht wordt besteed aan mogelijke effecten op cultureel erfgoed.

3.2 Advies Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed

Mogelijke effecten op cultureel erfgoed

De Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed (RCE) is gevraagd te adviseren over de reikwijdte en het detailniveau van het PlanMER voor de Partiële Herziening van het Programma Noordzee. De RCE heeft geadviseerd cultureel erfgoed (waaronder archeologie) op te nemen als te beschouwen aspect in het PlanMER. Het PNZ beschrijft op basis van het nationale belang uit de NOVI van het behoud en de versterking van cultureel erfgoed en landschappelijke en natuurlijke kwaliteiten van (inter)nationaal belang het behoud van cultureel erfgoed onder water als opgave. Daarnaast behoort de beschouwing van deze aspecten tot de inhoudelijke vereisten van het opstellen van het MER. Wat betreft het abstractieniveau van de beschouwing van deze aspecten adviseert de RCE dat wordt ingegaan op de soorten van erfgoed die in de gebieden voorkomen waar het PlanMER betrekking op heeft, op de mogelijke effecten van de ruimtelijke ontwikkelingen op deze soorten erfgoed en op mogelijke mitigerende maatregelen. Wat betreft het laatste kan dat volgens de RCE met name procesmatig zijn, omdat bij vroegtijdige inbedding in het ontwikkelingstraject er veel winst is te behalen voor een goede omgang met en behoud van archeologische waarden. Dit advies van de RCE wordt overgenomen en de NRD wordt daarop aangepast.

Aanpassing scope PH

Ook stelt de RCE voor om in het kader van de PH ook voortschrijdende inzichten en nieuwe ontwikkelingen, zoals de implicaties van de Omgevingswet en nieuwe mogelijkheden voor onderzoek naar prehistorische landschappen en de bodemopbouw van de Noordzeevlakte. Omdat de scope van PH is vastgesteld in de ministerraad en zich beperkt tot beleid dat niet kan wachten tot eind 2027, worden deze wijzigingen verwerkt in het volgende Programma Noordzee 2028-2033.

4. Wijzigingen in NRD

In tabel 4.1 worden de wijzigingen in de definitieve NRD ten opzichte van de cNRD beschreven. Daarbij wordt onderscheid gemaakt tussen wijzigingen naar aanleiding van ingediende zienswijzen of adviezen en zogeheten ambtshalve wijzigingen ter actualisatie. Aanvullend op wat in de tabel staat is sprake van enkele tekstuele wijzigingen zonder inhoudelijke component.

Tabel 4.1. Wijzigingen in de NRD ten opzichte van cNRD

Paragraaf	Wijziging	Aanleiding
Paragraaf 1.2, en 3.2.1 overzichtstabel,	Tekstuele verbetering op diverse plekken. Aspecten worden beschouwd in het planMER, in plaats van beoordeeld. Weging vindt namelijk plaats in het kader van de besluitvorming en niet in het planMER.	Ambtshalve
Paragraaf 2.1 en nieuwe paragraaf in H2	Voornemen dat solitaire windturbines worden toegestaan als deze significant bijdragen aan het verminderen of vermijden van broeikasgasemissies van mijnbouwinstallaties. Voornemen om het mogelijk te maken dat solitaire windturbines in beginsel niet toegestaan worden in Natura-2000 en KRM-gebieden.	Ambtshalve
Paragraaf 2.6	Paragraaftitel aangevuld met “en grenscorrecties Centrale Oestergronden” (ook in overzichtstabel 2.1. en paragraaf 2.1), zodat titel overeenkomst met de tekst in deze paragraaf, die over correcties i.r.t. de Doggersbank én Centrale Oestergronden gaat.	Ambtshalve
Paragraaf 2.8 en overzichtstabel in paragraaf 2.1	Voornemen dat bij afspraken over kabels en leidingen in bufferzones voor scheepvaartveiligheid ook ruimte wordt geboden aan maatwerk. Onderzocht wordt of afspraken ook kunnen gaan gelden voor andere kabels en leidingen dan die voor aanlanding van windenergie.	Ambtshalve
Paragraaf 2.8	Voornemen dat afspraken over kabels en leidingen in bufferzones ook ruimte bieden maatwerk, aanvulling dat onderzocht wordt of de afspraken ook kunnen gaan gelden voor andersoortige kabels en leidingen dan alleen die voor de aanlanding van windenergie op zee.	Zienswijze van semioverheid, ambtshalve
Paragraaf 3.1.1	Onderbouwing voor ambitie van 50 GW op de Noordzee in 2040, via verwijzing naar Nationaal Programma Energie waar deze ambitie door het kabinet is vastgelegd.	Zienswijze van natuur- en milieuorganisaties
Paragraaf 3.1.2	De zoekgebiedenkaart is congruent gemaakt met afspraken uit het Noordzeeakkoord over instandhoudingsmaatregelen, zoals deze in 2020 zijn vastgesteld.	Ambsthalve
Paragraaf 3.1.2 en 3.1.3	Toelichting dat Lagelander ten behoeve van de besluitvorming in de PH alleen wordt beschouwd als terugvaloptie, in het geval dat in de overige gebieden onvoldoende ruimte wordt gevonden voor windenergie	Zienswijze van natuur- en milieuorganisaties en semioverheid
Paragraaf 3.1.4	Verbetering over de aanduiding van de locatie van het afgevallen zoekgebied 8	Zienswijze van semioverheid
Paragraaf 3.1.6	Toelichting dat de mogelijke effecten van eventuele installaties voor waterstofelektrolyse kwalitatief beschouwd worden. Dit stond wel in overzichtstabel maar nog niet in de tekst	Zienswijze van natuur- en milieuorganisaties
Paragraaf 3.2, overzichtstabel	Zo mogelijk kwalitatieve beschouwing in PlanMER opnemen over indirecte effecten van windparkontwikkeling als gevolg van eventuele verplaatsing van visserijactiviteiten	Advies Commissie voor de mer
Paragraaf 3.2, overzichtstabel	Barrièrewerking als mogelijk effect voor vogelsoorten als aspect onderzoeken	Zienswijze natuur- en milieuorganisaties
Paragraaf 3.2, overzichtstabel	Kwantitatieve en cumulatieve analyse van effecten op Scheepvaartveiligheid in het kader van PlanMER uitvoeren	Advies Commissie voor de mer, ambtshalve
Paragraaf 3.2, overzichtstabel	Kwalitatieve beschouwing over beschikbare ruimte voor seismologisch onderzoek opnemen in PlanMER	Zienswijze van bedrijven uit de mijnbouw-sector
Paragraaf 3.2 en 4.3, overzichtstabellen	Mogelijke effecten op cultureel erfgoed of archeologische vondsten beschouwen	Advies van Commissie mer, Advies van de Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed
Paragraaf 4.1	Toelichting dat huidige ruimtelijke beslagleggingen door andere activiteiten, zoals bestaande windparken, niet ter discussie staan bij het uitbreiden van de reserveringszone voor zandwinning	Zienswijze van natuur- en milieuorganisaties
Paragraaf 4.2.	Toelichting over maximale diepte zandwinning in referentie	Zienswijze van natuur- en milieuorganisaties
Paragraaf 4.3, overzichtstabel	Morfologische aspecten zijn nader gespecificeerd. Aquacultuur wordt niet onderzocht omdat er geen aquacultuur in dit gebied is. Ecosysteemeffecten zijn nader gespecificeerd en gecorrigeerd. Correctie op de toelichting bij effecten op verwachte verstoringeffecten op vogels. Ecosysteem is vervangen door habitatkarakteristieken.	Zienswijze van natuurorganisaties en ambtshalve wijzigingen

Bijlage 1:
Kennisgeving Zienswijzenprocedure Partiële Herziening Programma Noordzee 2022-2027

STAATSCOURANT
Officiële uitgave van het Koninkrijk der Nederlanden sinds 1814.
Nr. 33748
11 december 2023

Kennisgeving Concept NRD voor Programma Noordzee 2022–2027

Van dinsdag 12 december 2023 tot en met maandag 22 januari 2024 kan iedereen reageren op het voornemen van de Minister van Infrastructuur en Waterstaat om het Programma Noordzee gedeeltelijk te herzien en hiervoor een milieueffectrapport op te stellen. In deze kennisgeving leest u hoe u dat kunt doen.

WAAROVER GAAT DE PARTIËLE HERZIENING VAN HET PROGRAMMA NOORDZEE?

Partiële Herziening Programma Noordzee

Het Programma Noordzee 2022–2027 is een zelfstandige bijlage bij het Nationaal Waterprogramma 2022–2027. In het Programma Noordzee staat het rijksbeleid voor de Noordzee. De Minister van Infrastructuur en Waterstaat wil het Programma Noordzee gedeeltelijk herzien. De Partiële Herziening heeft als doel windenergiegebieden voor de periode na 2031 aan te wijzen, nodig voor de overgang naar een duurzame energievoorziening, en daarbij de ruimtelijke ligging van omliggende scheepvaartroutes te bepalen. Een ander doel is om meer ruimte te reserveren voor het winnen van zand, bedoeld voor kustveiligheid. Ook worden voor een beperkt aantal onderdelen actualisaties aangebracht zonder milieueffecten of ruimtelijke gevolgen.

PlanMER en Concept Notitie Reikwijdte en Detailniveau

Het is de bedoeling dat het Kabinet begin 2025 een Ontwerpbesluit neemt over de Partiële Herziening. Voorafgaand daaraan worden mogelijke milieueffecten en ruimtelijke gevolgen van de voorgenomen herziening onderzocht en beschreven in een milieueffectrapport (PlanMER). Op welke manier het PlanMER tot stand komt, wordt beschreven in een Notitie Reikwijdte en Detailniveau (NRD). Ook wordt in de NRD beschreven welke onderwerpen aan de orde komen in de Partiële Herziening. U kunt reageren op de concept NRD.

Participatieplan

Naast de concept NRD wordt ook een participatieplan ter inzage gelegd. In het participatieplan staat hoe belanghebbenden op en rond de Noordzee betrokken worden bij de totstandkoming van de Partiële Herziening van het Programma Noordzee 2022–2027. Ook op dit document kunt u reageren.

Postbus 20901
2500 EX Den Haag

WILT U DOCUMENTEN BEKIJKEN?

Deze informatie en de bijbehorende documenten staan vanaf dinsdag 12 december 2023 op Platform Participatie. Het gaat dan om de concept Notitie Reikwijdte en Detailniveau en het participatieplan.

Op papier kunt u de stukken van dinsdag 12 december 2023 tot en met maandag 22 januari 2024 bekijken bij:
- Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat, Rijnstraat 8, 2515 XP Den Haag, tel. 070-456 96 07;
- Rijkswaterstaat Utrecht, Griffioenlaan 2, 3526 LA Utrecht, tel. 0800-8002.

Neem vooraf telefonisch contact op met de locatie in verband met de openingstijden.

HOE KUNT U EEN ZIENSWIJZE INDIENEN?

Een zienswijze indienen kan op drie manieren, van dinsdag 12 december 2023 tot en met maandag 22 januari 2024:

Digitaal
Bij voorkeur ontvangen wij uw zienswijze via ons formulier.

Mondeling
Voor het noteren van uw mondelinge zienswijze kunt u tijdens kantooruren een afspraak maken via het telefoonnummer 070-456 96 07.

Post
Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat, directie Participatie
o.v.v. Programma Noordzee 2023

WAT GEBEURT ER MET UW ZIENSWIJZE EN WAT IS HET VERVOLG?

Na sluiting van de zienswijzentermijn bekijken de ministeries alle binnengekomen zienswijzen op de concept NRD en het participatieplan zorgvuldig. De ministeries vragen ook aan de Commissie voor de milieueffectrapportage (Cie m.e.r.) advies over de Notitie Reikwijdte en Detailniveau. De Ministers betrekken uw zienswijzen en het advies van de Cie m.e.r. bij het opstellen van het PlanMER en het Ontwerpbesluit. Ook worden uw reacties op het participatieplan bekeken. Er wordt een reactienota opgesteld en deze nota wordt op Platform Participatie geplaatst. De indieners van zienswijzen worden hierover geïnformeerd.

WILT U HULP VAN HET INFORMATIEPUNT DIGITALE OVERHEID?

Contact met de overheid gaat steeds vaker digitaal. Soms vinden mensen dit lastig. Kunt u wel wat hulp gebruiken of kent u iemand die hulp nodig heeft? Kom langs in de bibliotheek, bij het Informatiepunt Digitale Overheid.

De Informatiepunten Digitale Overheid zijn er voor mensen die moeite hebben met digitale dienstverlening en vragen hebben over het zaken doen met de overheid. De Informatiepunten zijn ondergebracht in de bibliotheken. U kunt hier zonder afspraak binnenlopen voor ondersteuning bij vragen over websites van de overheid, bijvoorbeeld voor het digitaal raadplegen van documenten behorend bij dit project of het digitaal indienen van een zienswijze.

WILT U MEER INFORMATIE?

Meer informatie over het project en de participatiemogelijkheden vindt u op Platform Participatie.

Vragen over de planvorming? Bezoek dan de website van het Noordzeeloket.

Vragen over de procedure? Bel naar 070-456 96 07, directie Participatie van het Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat.

Bijlage 2:
Overzicht van indieners

Nummer zienswijze	**Indiener**
01	Stichting Duinbehoud
02	Stichting De Noordzee, Natuur & Milieu en Vogelbescherming Nederland
03	Copenhagen Infrastructure Partners
04	Energie Beheer Nederland
05	Element NL
06	NOGAT BV en Noordgastransport BV
07	Van Oord Grondstoffen B.V.
08	ONE-dyas b.v.
09	Shell Offshore Carbon Storage Solutions NL
10	Stichting Gezondheid op 1 en werkgroep BODE vanuit IJmondig c.s.
11	TenneT TSO B.V.

Bijlage 3:
Reactietabel: ingekomen zienswijzen en reacties

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Antwoord/standpunt	Aanpassing NRD?
1	001	In de cNRD-PH wordt in de Noordzee extra ruimte gereserveerd ten behoeve van zandwinning. Gezien de verwachtingen met betrekking tot de zeespiegelstijging en de zandbehoefte voor de kustveiligheid is dit een terechte keuze. Echter, uit het cNRD-PH komt onvoldoende duidelijk naar voren of extra reserveringsruimte voldoende perspectief biedt voor de zandbehoefte ten behoeve van kustveiligheid tot 2100. Onduidelijk is: 1. hoeveel winbaar zand er beschikbaar is in de extra reserveringsruimte, 2. of de kwaliteit van dit zand voldoet aan de kwaliteit die nodig is voor zandsuppleties in het kader van de kustveiligheid en 3. of de kwaliteit van dit voldoende is voor de beoogde strategie om het duingebied te laten meegroeien met de zeespiegelstijging. Hierbij het verzoek om deze drie aspecten mee te nemen in het op te stellen MER en te betrekken bij de beoordeling van alternatieven.	1. Hoeveel zand er beschikbaar is in de extra reserveringsruimte is een complex vraagstuk, waarbij er onder andere rekening gehouden dient te worden met verschillen in huidige ruimtelijke beschikbaarheid en verschillen in de suppletiebehoeftes langs de kust. Voorafgaand aan de Partiële Herziening hebben onderzoeken plaatsgevonden die antwoord geven op de vraag hoeveel zand er beschikbaar is in de extra reserveringsruimte, zoals het door Deltares uitgevoerde onderzoek 'Oplossingsrichtingen ten behoeve van de beschikbare zandvoorraad' (2023). 2. Er is bij de analyse uitgegaan van de benodigde kwaliteit en korrelgrootte ten behoeve van zandsuppleties in de uitbreiding van het reserveringsgebied. 3. Het beantwoorden van deze vraag gaat voorbij de scope van de NRD van de Partiële Herziening. Het voornemen in de Partiële Herziening is om een extra ruimtelijke reservering te maken voor zandwinning. Deze vraag behelst de suppletiestrategie. De suppletiestrategie wordt uitgewerkt in het programma Zandige Kust, waarbinnen altijd rekening wordt gehouden met de benodigde kwaliteit en korrelgrootte van suppletiezand. Ook voor de benodigde voorraden wordt hier rekening mee gehouden. De langetermijnstrategie voor de bescherming van de Nederlandse kust wordt uitgewerkt in het kader van het Kennisprogramma Zeespiegelstijging.	Nee
2	001	Naar aanleiding van het verschijnen van de Concept Notitie Reikwijdte en Detailniveau (cNRD) en Participatieplan Partiële Herziening (PH) Programma Noordzee dienen wij bij deze graag onze zienswijze op deze documenten in. Wij verzoeken u de hierna genoemde aandachtspunten in de definitieve documenten op te nemen. Naast een aantal detailpunten per pagina openen wij graag met een overkoepelende aanvulling aangaande de ecologische waarden van Zoekgebied 6/7 en vervolgens de behandelde onderwerpen en diepgang van de concept cNRD.	Hartelijk dank voor uw interesse in en reactie op de Concept Notitie Reikwijdte en Detailniveau van de Partiële Herziening van het Programma Noordzee 2022 – 2027 en het participatieplan. Op de hierop volgende deelzienswijzen is een reactie gegeven.	Nee
2	002	Op 19 oktober hebben wij bij het Noordzee-overleg (NZO) het document 'Natuurlijke kwaliteiten zoekgebied 6/7' ingebracht (zie bijlage). In dit stuk benadrukken wij de belangrijke ecologische waarden van zoekgebied 6/7. De integratie van de drie transities op de Noordzee vereist aandacht voor ecologische waarden en het effectief beperken van ecologische schade door gebruik te maken van de mitigatiehiërarchie. Dit vereist gedetailleerde effectbeoordelingen in de NRD. Een groot deel van de windenergieontwikkeling zal zich richten op zoekgebied 6/7, dat veel potentieel heeft maar ook belangrijk is voor verschillende sectoren. Dit vergroot het risico op ecologische verstoring, wat kan leiden tot het opofferen van ecologische belangen voor economische belangen. Het is cruciaal om prioriteit te geven aan natuurlijke kwaliteiten in het besluitvormingsproces om negatieve effecten te voorkomen en een Goede Milieutoestand (GES) van de Noordzee te bereiken en te behouden: een belangrijk uitgangspunt van het Noordzeeakkoord, waarbinnen de ontwikkelingen in zoekgebied 6/7 moeten passen.	De realisatie van windenergie op zee zal gebeuren binnen de ecologische ruimte zoals bepaald in wet- en regelgeving. Het is belangrijk dit PlanMER te zien als stap voorafgaand aan de verdere detaillering van de effectinschattingen. Een PlanMER heeft een hoog abstractieniveau, passend bij het stadium van planvorming. Zodra er meer duidelijkheid is over nadere ruimtelijke invulling in het gebied zal er in voorbereiding op de kavelbesluiten met het Kader Ecologie en Cumulatie (KEC) gedetailleerd worden gekeken naar de ecologische effecten. In het kader van de kavelbesluiten wordt een project-MER opgesteld. Steeds worden ecologische veranderingen of beschikbare nieuwe kennis geïntegreerd, waardoor de meest gedetailleerde effectinschatting later in het proces zo actueel mogelijk wordt uitgevoerd.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Antwoord/standpunt	Aanpassing NRD?
2	003	Belangrijke ecologische aspecten zijn onder andere benthos, vis en trofische interacties, blauwe koolstofpotentieel, platte oesters en vogelhabitats, vooral voor soorten als jan-van-genten, alken, zeekoeten en drieteenmeeuwen. Er zijn indicaties dat grote aantallen van deze soorten en andere zeevogels foerageren en rusten in (delen van) zoekgebied 6/7. De eigenschappen van het gebied en de milieudynamiek rechtvaardigen en vereisen verder onderzoek en modelvalidatie. De ecologische grenzen van het gebied zijn nog niet duidelijk. Daarom moet er goed bekeken worden of er wel voldoende bekend is om deze stap van aanwijzing windgebied te kunnen maken. De introductie van windturbines zal abiotische factoren beïnvloeden, zoals de verdeling van voedingsstoffen, lichtpenetratie en stratificatie, wat de primaire productie en het hele ecosysteem kan beïnvloeden. Windturbines kunnen ook directe risico's vormen voor hogere trofische niveaus, zoals vogelaanvaringen, (habitat)barrières en veranderingen in interacties tussen soorten.	In het PlanMER worden effecten op beschermde habitats, vogels, zeezoogdieren, vissen, ecosysteemeffecten, vleermuizen en andere relevante processen beschreven. Blauw koolstofpotentieel hangt met al deze factoren samen en komt via de beoordeling indirect aan bod. In deze fase worden windenergiegebieden aangewezen of herbevestigd. Door vroegtijdig naar de mogelijke ecologische effecten te kijken, waaronder ecosysteem-effecten en de ecologische eigenschappen van het gebied, kunnen kennisleemtes worden geïdentificeerd. Hierop is dan de komende jaren onderzoek mogelijk, bijvoorbeeld in het kader van programma Monitoring-Onderzoek-Natuurversterking-Soortenbescherming (MONS) en het Wind op zee ecologisch programma (Wozep).	Nee
2	004	Het is belangrijk om cumulatieve effecten van andere windparken (ook internationaal gezien!) en systeemgebruikers (bijvoorbeeld visserij, scheepvaart, olie/gas) uitgebreid te analyseren om een beter begrip te krijgen van de ecologische draagkracht van de Noordzee. Effectbeoordelingen zullen een holistische benadering moeten hanteren, waarbij meerdere trofische niveaus en ecosysteembrede interacties worden geanalyseerd.	In het PlanMER wordt cumulatie van de mogelijke ecologische effecten van het aanwijzen en herbevestigen van de windgebieden met andere activiteiten in de gebieden kwalitatief beschreven. De effectinschattingen worden uitgevoerd binnen de kaders van de vigerende wet- en regelgeving, waaronder de Kaderrichtlijn Mariene Strategie. Voedselwebeffecten zullen daarin meegenomen worden voor zover het kennisniveau reikt en deze passend zijn bij het abstractieniveau in dit stadium	Nee
2	005	Wij doen een dringend verzoek om voor zoekgebied 6/7 niet de economische belangen voor de ecologische belangen te zetten en een goede beoordeling te doen van wat mogelijk is in zoekgebied 6/7 zonder dat de ecologische draagkracht wordt overschreden en daarmee een goede milieutoestand uit zicht raakt.	Deze zienswijze ziet niet op de Notitie Reikwijdte en Detailniveau of het op te stellen PlanMER of de Passende Beoordeling. De beschikbare kennis over de natuurwaarden in gebied 6/7 wordt gebruikt ten behoeve van de kwalitatieve inschatting van mogelijke effecten van windparken in de PlanMER en Passende beoordeling. De belangenafweging vindt plaats in het te nemen besluit in de Partiële Herziening van het PNZ. Dit besluit is kaderstellend voor de uiteindelijke kavelbesluiten, waarvoor aan de hand van een project-MER en passende beoordeling getoetst wordt aan de beschikbare ecologische ruimte. De ecologische ruimte dient te worden aangetoond voorafgaand aan de kavelbesluiten. Daarvoor wordt kwantitatief getoetst in het project-MER.	Nee
2	006	De cNRD beschrijft welke onderwerpen (reikwijdte) in het PlanMER onderzocht zullen worden en met welke diepgang (detailniveau). Echter, de cNRD is erg generiek en wij hebben zorgen over of op basis hiervan een volledig PlanMER kan worden opgesteld; een Plan-MER dat alle noodzakelijke milieukundige en ecologische informatie bevat om deze aspecten volwaardig mee te kunnen nemen in de besluitvorming. Het voornaamste risico is dat de PlanMER een aantal belangrijke onderwerpen niet meeneemt. Wij verzoeken om een aanscherping en concretisering van de cNRD waarbij er in meer detail wordt toegelicht wat er in de PlanMER onderzocht gaat worden.	Ondanks dat de beschrijving van de te onderzoeken aspecten in de cNRD generiek is, is het streven een volledig PlanMER op te stellen waarbij zoveel mogelijk effecten beschouwd worden en eveneens kennisleemtes en aandachtspunten zullen worden aangegeven voor het vervolgtraject. Zie verder beantwoording deelzienswijze 2-002.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Antwoord/standpunt	Aanpassing NRD?
2	007	Op een aantal onderwerpen verschillen de cNRD en Participatieplan van elkaar. Hierdoor ontstaat verwarring en onduidelijkheid. Een voorbeeld is dat in de cNRD het niet duidelijk is of de gebieden Doordewind en Lagelander een terugval optie zijn. In het Participatieplan staan beide gebieden wel genoemd als terugvalopties. Wij verzoeken de cNRD en Participatieplan nogmaals samen door te nemen en te zorgen dat in allebei de documenten hetzelfde beschreven staat.	In het participatieplan en de cNRD staan dezelfde zoekgebieden genoemd: zoekgebied 6/7, Doordewind, Doordewind (west) en Lagelander. Daarbij zijn zoekgebied 6/7 en Doordewind (west) nieuwe zoekgebieden. Doordewind en Lagelander zijn al aangewezen en worden heroverwogen. In het geval van Doordewind gaat het om het deel van het gebied dat nog onbenut is in het kader van de Aanvullende Routekaart. Het klopt dat in het participatieplan staat dat Lagelander als terugvaloptie wordt beschouwd. Dat staat er niet voor Doordewind. De reden dat Lagelander als terugvaloptie wel in het participatieplan staat en niet in de cNRD is dat dit gebied, ook al is het een terugvaloptie, toch wordt onderzocht in het PlanMER. Om misverstanden te voorkomen, is de tekst in de NRD congruent gemaakt met het participatieplan.	Ja
2	008	2.1 Onderwerpen voor de PH en het PlanMER. Tabel 2.1. Hier wordt benoemd dat Medegebruik binnen windparken niet beschouwd wordt in de PlanMER. Dit lijkt in tegenspraak met motivatie en tekst in het Participatieplan. Procesaanpassingen worden wel besproken over medegebruik binnen windparken in de PH? Bij de NZO Werkgroep Medegebruik en Gebiedspaspoorten van 6 december 2023 is ons verzekerd dat er in windparken verder op zee meer ruimte komt voor natuur als medegebruik. Dit omdat in huidige, dichter bij de kust gelegen windparken zoals Hollandse Kust Noord, veel medegebruik aangewezen is voor aquacultuur en passieve visserij. In de notulen wordt benoemd dat in de besproken Kamerbrief waarin het is benoemd, pas beleid kan worden als het is vastgesteld in de PH. Hoe wordt dit nu gewaarborgd in de PH?	In de PH zullen voor medegebruik procesaanpassingen worden doorgevoerd en geen ruimtelijke besluiten over het type medegebruik genomen worden. Dit is zowel in de cNRD als in het participatieplan zo benoemd. Omdat het hier gaat over procesaanpassingen en niet over de ruimtelijke inpassing van gebruik en er dus geen milieueffecten te verwachten zijn, is het niet nodig medegebruik op te nemen in het PlanMER.	Nee
2	009	2.2 Windenergiegebieden. In de cNRD ontbreekt een goede verwijzing naar beleidskeuzes en -documenten waarom 50 GW Wind op Zee nodig is in de energiebehoefte en in de vorm van energiemix. We zien dan ook graag een nuancering in de formulering en verwijzing naar beleidsdocument(en) waarin de keuze voor 50GW wind op zee wordt gemaakt/onderbouwd.	De kabinetsambitie van 50 GW in 2040 staat beschreven in het Nationaal Plan Energiesysteem (NPE). In het NPE wordt onderbouwd hoe op basis van de ontwikkeling van de energievraag in de tijd, en de ontwikkeling in de mix van duurzame energiebronnen, gekomen wordt tot een behoefte van 50 GW in 2040 en 70 GW in 2050 aan geïnstalleerd vermogen windenergie op zee.	Ja
2	010	2.6 Aanwijzing Zuidelijke Doggersbank als KRM-gebied. Figuur 2.1. Zou er een legenda bij de figuur kunnen?	Er is een legenda aanwezig in het figuur aan de linkerzijde, onder het figuur staat een beschrijving van wat in de rechter figuur wordt weergegeven. Er is daarom geen extra legenda toegevoegd.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Antwoord/standpunt	Aanpassing NRD?
2	011	2.8 Veiligheidsbuffer scheepvaartveiligheid. De aanpassing van het toestaan van kabels en leidingen in de (volledige) bufferzone is een goed voornemen. Momenteel moeten kabels en leidingen de scheepvaartroutes zelf (niet de bufferzone) haaks met een zo kort mogelijk tracé doorkruisen. Echter wordt er in de scheepvaartroute zelf niet geankerd. Waarom wordt er niet gelijk meegenomen dat kabelroutes door de scheepvaartroutes met maatwerk mag afwijken van de huidige afspraken om mogelijke knelpunten in tracés op te lossen?	Het voornemen is om uitgangspunten af te spreken voor het gebruik van de bufferzone voor kabels en leidingen. Daaraan is toegevoegd dat indien nodig ook ruimte kan worden geboden aan maatwerk. De precieze afspraken en uitgangspunten worden niet beschreven in de Notitie Reikwijdte en Detailniveau maar zijn onderdeel van de besluitvorming in het kader van de Partiële Herziening.	Ja
2	012	3.1.2. Te onderzoeken (zoek)gebieden voor windenergie. Het is nu niet duidelijk of Doordewind (reeds aangewezen maar onbenut deel van dit gebied) en Lagelander (reeds aangewezen maar geheel onbenut) opnieuw worden onderzocht. Wij adviseren om dit wel te doen, omdat er inmiddels veel nieuwe gegevens zijn over zowel natuur als de techniek van windparken. In het Participatieplan staan beide gebieden overigens wel genoemd als terugvalopties voor gebied 6/7 (p. 4).	Zowel Doordewind als Lagelander worden in dit PlanMER en onderliggende Passende Beoordeling kwalitatief beoordeeld, net als zoekgebied 6/7 en Doordewind (west). Daarbij wordt Lagelander als terugvaloptie beschouwd. Daar waar nieuwe kennis aanwezig is, bijvoorbeeld over het voorkomen van bepaalde soorten bodemfauna of vogels, zal dit meegenomen worden.	Nee
2	013	3.1.3 Lagelander. Het is goed dat Lagelander meegenomen gaat worden in de PH. We lezen hier niet meer terug dat dit gebied wordt overwogen als terugvaloptie – in het Participatieplan staat dit wel (p. 4).	Zie beantwoording deelzienswijze 2-012.	Ja
2	014	3.1.5 Energie-infrastructuur binnen windenergiegebieden. Worden de installaties voor omzetten in gelijkstroom en waterstof ook beschreven in de PlanMER? Of wordt het alleen onderzocht om aan de orde te komen in PNZ 2028-20233?	In het PlanMER is een paragraaf voorzien waarin op een hoog abstractieniveau en kwalitatief de mogelijke effecten van installaties voor omzetten in gelijkstroom en waterstof worden beschreven. De locatie van deze installaties wordt niet bepaald in de PH. Gedetailleerder onderzoek vindt plaats ter voorbereiding op de relevante kavelbesluiten.	Nee
2	015	3.1.5 Kabels en leidingen in de te onderzoeken windenergiegebieden. In pVAWOZ en PAWOZ zijn al verschillende knelpunten geïdentificeerd. We verzoeken om gelijk als onderdeel van de PH een procesbeschrijving, of specifieke effecten/casussen, mee te nemen waar aanlanding van energie (en waterstof) die van een ander windpark kruisen.	De kabels en leidingen voor aanlanding van windenergie op zee worden onderzocht in pVAWOZ. Daar waar kabels en leidingen een ander windpark kruisen is maatwerk nodig en daarvoor vindt onderzoek plaats in het kader van pVAWOZ en nadere detaillering in vervolgprocedures en/of kavelbesluiten. Om aanvullend daarop een generieke procesbeschrijving in de PH op te nemen heeft geen meerwaarde.	Nee
2	016	3.1.5 Energiehubs platformen en/of kunstmatige eilanden. Graag zien we dat hier de multicriteria analyse die onderdeel was van EIPN wordt meegenomen. Ondanks dat eilanden in EIPN niet worden uitgesloten, laat het wel zien dat platformen op alle criteria beter scoren. Het is belangrijk om deze verschillen ecologisch locatie-specifiek verder uit te diepen.	In de PH vindt geen keuze plaats tussen het plaatsen van platforms of het realiseren van (een) kunstmatig eiland(en) als energie hub. Om de keuze die in het vervolgtraject wordt gemaakt nog open te houden, worden in het PlanMER wel beide constructievormen onderzocht op hoofdlijnen. De multicriteria-analyse die in het advies ten behoeve van het EIPN is opgenomen, verwijst voor het milieueffecten naar een quick scan die in opdracht van het ministerie van Infrastructuur en Waterstaat wordt uitgevoerd. Deze quick scan wordt gebruikt voor het PlanMER.	Nee
2	017	3.1.6 Scheepvaartroutes en clearways. Dergelijke grensoverstijgende ruimtelijke ordening vraagstukken moeten een plaats gaan vinden binnen het GNSBI. De beschreven (paragraaf 2.11 van cNRD) actualisatie van de GNSBI tekst als onderdeel van de PH kan dergelijke voorbeelden opnemen. Vice versa kan bij het uitwerken van de scheepvaartroutes en clearways gerefereerd worden naar het GNSBI. Dit ondanks dat het waarschijnlijk pas concreter vormgegeven kan worden in het Programma Noordzee 2028-2033.	In de PH zal een actualisatie van de tekst in relatie tot het GNSBI worden opgenomen. In de voorbereiding van de PH vraagt het uitwerken van grensoverschrijdende scheepvaartroutes en clearways om zeer precieze en zorgvuldige afstemming en zal, onafhankelijk van de inhoud van het GNSBI, altijd ook samen met de betreffende buurlanden in detail worden onderzocht.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Antwoord/standpunt	Aanpassing NRD?
2	018	3.2.1. Methodiek. Bij stap 1 worden uitersten gedefinieerd. Maar zonder te weten wat er allemaal wordt meegenomen om die uitersten te definiëren, is niet te beoordelen of de reikwijdte van de PlanMER voldoende is. Wordt bijvoorbeeld al geanticipeerd op waterstofproductie en zo ja, hoe wordt dat meegenomen in de verkenning van uitersten? Deze stap dient dus specifieker beschreven te worden.	Het definiëren van uitersten voor zoekgebied 6/7 is onderdeel van het ruimtelijke proces dat in het kader van de PH wordt doorlopen. Het is nodig om daartoe studies uit te voeren en in gesprek te gaan met sectoren. Daarom is de definitie van uitersten voor zoekgebied 6/7 geen onderdeel van de NRD. Deze worden uiteraard wel beschreven in het PlanMER. De effecten van waterstofproductie zullen kwalitatief worden beschouwd. In de PH wordt geen besluit genomen over de omvang en locatie van mogelijke waterstofproductie.	Nee
2	019	3.2.1. Methodiek. Bij stap 1 worden uitersten gedefinieerd. Wij wijzen er op dat hierbij vermeden dient te worden dat er een natuurvariant als een uiterste wordt gedefinieerd terwijl dit eerder een variant is die aan de minimale wettelijke vereisten in het kader van nationale en internationale natuurbescherming voldoet. Zo kunnen bijvoorbeeld de natuurwaarden in (het middengedeelte van) windenergiegebied 6/7 zo hoog zijn dat dit als beschermd gebied dient te worden aangewezen. Dit zou in alle uitersten die verkend worden, benoemd dienen te worden.	Uitersten zijn geen uitvoeringsvarianten. Het werken met uitersten is bedoeld om zicht te krijgen op ruimtelijke behoeften anders dan windenergie, en mogelijke (ecologische) effecten. Als blijkt dat het voor het mitigeren van ecologische effecten van belang is om een zone in het midden van gebied 6/7 vrij te houden van windparken, zal dat worden meegewogen in het besluit over de aanwijzing van het windenergiegebied. Op voorhand vindt in de NRD een dergelijke weging niet plaats. Na het aanwijzen en herbevestigen van windenergiegebieden zal in een later stadium de realisatie van windparken plaatsvinden binnen de ecologische randvoorwaarden en wet- en regelgeving. Het aanwijzen van beschermde gebieden is geen onderdeel van de scope van de Partiële Herziening.	Nee
2	020	3.2.1. Methodiek. Bij stap 1 worden uitersten gedefinieerd. Wij verzoeken om bij alle uitersten uit te gaan van de beste stand der techniek en maatregelen met optimale natuurbescherming en – versterking toe te passen. In elk geval moet voorkomen worden dat appels en peren worden vergeleken bij vergelijking van verschillende ruimtelijke indelingen doordat het ene uiterste werkt met minimale wettelijke vereisten, terwijl een andere bovenwettelijke BBTs toepast.	Het werken met uitersten voor gebied 6/7 is bedoeld om zicht te krijgen op de ruimtelijke behoefte van sectoren en op mogelijke (ecologische) effecten. Uitersten zijn geen uitvoeringsvarianten, maar geven bandbreedtes aan van mogelijkheden en effecten. Technieken en maatregelen voor optimale natuurbescherming en – versterking zullen hierin nog niet meegenomen zijn. Zodra er meer duidelijkheid is over nadere ruimtelijke invulling in het gebied en de mogelijke grootte en configuraties van de windparken kan in een vervolgfase ook gekeken worden naar de effecten van maatregelen en technieken en de vermindering van ecologische effecten daardoor. Ook is de verwachting dat de komende jaren veel nieuwe inzichten en kennis komt met betrekking tot maatregelen en technieken , bijvoorbeeld vanuit de tenderprocessen, die meegenomen kunnen worden bij de realisatie van windenergie op zee. Daar waar al wel kennis is over mitigatie is, zal dit generiek beschreven worden.	Nee
2	021	3.2.1 Methodiek. Bij stap 2 wordt gekeken per beoordeeld aspect welke van de gebiedsindelingen het minste effect heeft. Wat zijn deze aspecten en het minste effect op wat wordt onderzocht? Wij zouden hier graag een toelichting zien.	In het PlanMER wordt voor ieder aspect bekeken wat de bandbreedte van mogelijke effecten is. Daarbij worden uitersten als combinatievarianten bekeken, maar is het niet nodig de effecten van iedere denkbare gebiedsindeling in te schatten. Er wordt bekeken welk uiterste of welke combinatievariant het minste effect heeft, en welke het meeste. Dit geeft voor ieder aspect inzicht in de bandbreedte van mogelijke effecten. Welke aspecten bekeken worden, staat in tabel 3.1. van de NRD.	Nee
2	022	3.2.1 Methodiek. Bij stap 2 wordt ook de KRM in gedachten gehouden? Zeker met de resultaten van het laatste Quality Status Report van OSPAR lijkt het ons goed om ook de KRM mee te nemen.	In het PlanMER zullen de verschillende KRM-descriptoren inclusief onderliggende criteria beschouwd worden, op een abstractieniveau dat past bij het PlanMER.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Antwoord/standpunt	Aanpassing NRD?
2	023	3.2.1 Methodiek. De stappen zullen deels iteratief worden doorlopen. Het is echter niet duidelijk hoe dit proces eruit gaat zien. De effectbeoordelingen zullen klaar zijn in Q2, terwijl de combinatievarianten worden gemaakt in Q1. Hoe kan het combineren van uitersten (stap 3) gebeuren zonder dat de effectbeoordelingen (stap 2) klaar zijn? Is de volgende iteratie een planMER op de combinatievarianten?	Het klopt dat de beoordeling van mogelijke effecten en de vorming van ruimtelijke combinatievarianten voor zoekgebied 6/7 deels een iteratief proces is. Doordat bij de vormgeving van de uitersten al gesproken is met experts, is bij de vormgeving van combinatievarianten al een eerste inzicht aanwezig in de mogelijke effecten. Tegelijk is het de bedoeling dat in de methodiek niet wordt voorgesorteerd op keuzes ten aanzien van de gebiedsindeling. Daarom wordt de gehele bandbreedte aan gebiedsindelingen onderzocht in het PlanMER. De effectinschattingen kunnen pas worden afgerond na de vormgeving van combinatievarianten.	Nee
2	024	3.2.2 Te beoordelen aspecten in de PlanMER. Er wordt benoemd dat waar mogelijk de effecten zowel per windenergiegebied als cumulatief worden bepaald. Als dat niet kan worden bepaald, wordt er dan onderzoek uitgezet zodat dit wel kan worden bepaald?	Doordat nu in een vroeg stadium het aanwijzen en het herbevestigen van windgebieden (kwalitatief) beoordeeld worden, kunnen kennisleemtes en onzekerheden worden gedefinieerd. Naar het invullen van die kennisleemtes en onzekerheden kan vervolgens de komende jaren onderzoek gedaan worden, bijvoorbeeld via MONS of Wozep.	Nee
2	025	3.2.2 Te beoordelen aspecten in de PlanMER. Waar aan het eind wordt verwezen naar de VECI-benadering zou een verwijzing naar voorwaarde 2.1 op p. 14 in 'Aanvullend Programma Noordzee 2022-2027' gewenst zijn. Ook bij de PH geldt dat een degelijke project-MER op basis van KEC en aanvullende kennis nodig is voordat er een Kavelbesluit wordt genomen en daarmee onomkeerbare stappen worden genomen. Een PlanMER a.d.h.v. de VECI-benadering is niet voldoende om definitieve besluiten te nemen omtrent het uitgeven van kavels voor windenergie.	De realisatie van windenergie op zee zal gebeuren binnen de ecologische ruimte zoals bepaald in wet- en regelgeving. Het is belangrijk dit PlanMER te zien als stap voorafgaand aan de verdere detaillering van de beoordeling. Het PlanMER heeft een abstractieniveau, passend bij het stadium van planvorming. Zodra er meer duidelijkheid is over nadere ruimtelijke invulling in het gebied zal er in voorbereiding op de kavelbesluiten met het Kader Ecologie en Cumulatie (KEC) gedetailleerd worden gekeken naar de ecologische effecten. Op dat moment worden ecologische veranderingen of beschikbare nieuwe kennis geïntegreerd, waardoor de meest gedetailleerde effectbepaling later in het proces met de meest actuele kennis en informatie wordt uitgevoerd. Door nu al wel effecten in te schatten, onder andere met de VECI-methode ('Verkenning Ecologische Cumulatieve Impact'), worden potentiële knelpunten en kritische soorten inzichtelijk gemaakt zodat hier verder onderzoek naar gedaan kan worden de komende jaren.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Antwoord/standpunt	Aanpassing NRD?
2	026	Tekstkader Toelichting bij VECI-Benadering. Wordt er alleen gekeken naar beschermde soorten of naar alle soorten die effecten ondervinden van windenergiegebieden? Benthos en vissen moeten zeker ook meegenomen worden. Wordt er voor de inschatting toekomstige kritische soorten ook gebruik gemaakt van de recent uitgebrachte quickscans cumulatieve effecten?	Er wordt gewerkt met het VECI, dat een kwalitatieve beoordeling is, gebaseerd op de verschillende elementen van het KEC, en de aanvullende soort(-groep) en zoals deze door wet- en regelgeving zijn bepaald (N2000, KRM). Zowel vissen als bodemfauna zijn opgenomen in tabel 3.1 van de NRD met te beoordelen aspecten in het PlanMER. Ervan uitgaande dat gedoeld wordt op het document 'Quick scan of cumulative impacts on the North Sea biodiversity' (2023): de in de quick scan gebruikte methode geeft onder andere inzicht in de relatieve bijdrage van verschillende activiteiten op het risico op effect op bepaalde soorten en habitats. Daar waar relevant, wordt deze informatie zeker meegenomen. Omdat het vooral gaat om het risico op effect, en niet om de grootte van het effect, zal de relatie met toekomstige kritische soorten op basis van deze quick scan lastig zijn te leggen.	Nee
2	027	Tekstkader Toelichting bij VECI-Benadering. Worden bij de mogelijke effecten op het ecosysteem alleen gekeken naar temperatuurstratificatie? Wordt er ook naar de verschillende lagen van het ecosysteem gekeken en andere hydrodynamische processen?	Bij ecosysteemeffecten wordt gekeken naar destratificatie, zowel met het oog op temperatuur als saliniteit. Daarnaast wordt naar veranderingen in bodemschuifstress gekeken en naar primaire productie.	Nee
2	028	Tekstkader Toelichting bij VECI-Benadering. Gebaseerd op de meest recente dichtheidskaarten wordt een kwalitatieve inschatting gemaakt van de gebied specifieke relevante soorten. Hoewel het een kwalitatieve beoordeling betreft, verzoeken we de meest actuele kennis over de verspreiding van soorten en habitats hierin te betrekken. En dit ook in de cNRD te benoemen. Voor veel vogelsoorten moeten voor diverse lopende processen (begrenzing extra VR-gebieden, actualisering doelensystematiek N2000-gebieden) actuele verspreidingskaarten worden gebruikt. Deze kaarten zijn waarschijnlijk ook al op tijd voor dit proces beschikbaar.	Zoals aangegeven wordt er gebruik gemaakt van de meest recente dichtheidskaarten. Daar waar relevant en beschikbaar zal er gebruik worden gemaakt van de nieuwste dichtheidskaarten gebaseerd op modelleringen.	Nee
2	029	Tabel 3.1: te beoordelen aspecten in het PlanMER. Waarom is alleen voor vogels habitatverlies als effect benoemd? Alle andere soorten ondervinden ook habitatverlies, zeker in de constructiefase. Daarnaast missen we het effect habitatverandering.	Het habitatverlies in de constructiefase is voor onder andere zeezoogdieren als verstoring door onderwatergeluid meegenomen. Habitatverandering wordt, indien mogelijk op dit abstractieniveau, via de KRM-descriptoren meegenomen in de beoordeling.	Nee
2	030	Tabel 3.1: te beoordelen aspecten in het PlanMER: Energieopbrengst en vermeden emissies. Het aantal GW vermogen zegt lang niet alles over de hoeveelheid op te wekken energie, zeker niet rekening houdend met bestaande en nog te bouwen andere windparken. Kan hier een betere eenheid voor gebruikt worden?	In tabel 3.1 in de Notitie Reikwijdte en Detailniveau staat beschreven dat er naar zowel GWh als levelized costs of energy (LCoE) wordt gekeken.	Nee
2	031	Tabel 3.1: te beoordelen aspecten in het PlanMER. Er wordt dan maar naar een heel klein aantal vissen gekeken. Waarom wordt er niet naar vissoorten gekeken die dienen als voedselbron voor vogels en zeezoogdieren?	Er wordt onder andere via KRM-descriptor 4 Voedselweb een beoordeling gemaakt van de effecten van het aanwijzen en herbevestigen van windenergiegebieden op het voedselweb, indien mogelijk op dit abstractieniveau. Hieronder vallen ook de vissoorten die als voedselbron dienen voor vogels en zeezoogdieren.	Nee
2	032	Tabel 3.1: te beoordelen aspecten in het PlanMER. Bij bodemfauna adviseren wij ook om te kijken naar de effecten van verandering in troebelheid en verandering in primaire productie. Deze twee kunnen grote gevolgen hebben op de bodemfauna.	Bij ecosysteemeffecten wordt gekeken naar destratificatie, zowel met het oog op temperatuur als saliniteit. Daarnaast wordt naar veranderingen in bodemschuifstress gekeken en naar primaire productie. Waar mogelijk wordt dit doorvertaald naar effecten op bodemfauna en vis.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Antwoord/standpunt	Aanpassing NRD?
2	033	Tabel 3.1: te beoordelen aspecten in het PlanMER. Bodemfauna. Worden de effecten van habitatverandering (/verlies) op diversiteit bekeken op populatieniveau of alleen op soortniveau? Neem hierin een ecosysteembenadering. Naast veranderingen in diversiteit kunnen ook veranderingen in populatiegrootte effect hebben op interacties in het voedselweb.	Daar waar kennis is over eventuele effecten van habitatverandering op diversiteit en populatiegrootte van bodemfauna, zullen deze effecten kwalitatief worden beschreven.	Nee
2	034	Tabel 3.1: te beoordelen aspecten in het PlanMER. Waarom wordt er voor bodemfauna en vissen geen VECI uitgevoerd? Het is van belang dat de effecten die deze soorten ondervinden ook cumulatief wordt beoordeeld.	Naast de soorten die in het kader van VECI worden beoordeeld, wordt ook in het kader van de KRM-descriptoren gekeken naar bodemfauna en vis.	Nee
2	035	Tabel 3.1: te beoordelen aspecten in het PlanMER. Barrièrewerking. De plaatsing van windenergiegebieden heeft invloed op de verplaatsing van veel soorten. Het kan ook een barrière vormen in de migratie en/of ander natuurlijk gedrag. Deze barrièrewerking mist als aspect bij zowel vogels, vleermuizen, zeezoogdieren en vissen. Graag toevoegen aan de beoordeling in de PlanMER.	Dit aspect is voor vogels reeds opgenomen in de uit te voeren effectbeoordelingen en is nu ook toegevoegd aan de tabel in de definitieve NRD.	Ja
2	036	Tabel 3.1: te beoordelen aspecten in het PlanMER. Milieueffecten waterstofelektrolyse. Gelieve in deze analyse verder te bouwen op de “Voorstudie Waterstofproductie op Zee” uitgevoerd door Witteveen+Bos en DNV in opdracht van EZ. De door hen opgestelde “Overview environmental impacts and research methods” biedt een duidelijk overzicht. Experts hebben hierop gereageerd, wat van waarde kan zijn tijdens de PlanMER van de PH. De hoeveelheid en schaal van de effecten in het overzicht van de voorstudie baart ons grote zorgen. Graag zien we dan ook dat in de PH PlanMER de volgende stap gezet kan worden waarin er van effect naar ecologische impact wordt gewerkt.	Het PlanMER zal aandacht besteden aan de milieueffecten van waterstofproductie. Het identificeren van kennisleemten en aandachtspunten voor het vervolg is onderdeel van het onderzoek. Indien de genoemde voorstudie openbaar is zal deze worden betrokken bij het PlanMER.	Nee
2	037	Hoofdstuk 4. Er is in 2021 vastgesteld dat de Hollandse Kust kwalificeert als vogelrichtlijngebied en dit gebied zal dus overeenkomstig afspraak 4.34 van het Noordzeeakkoord uiterlijk 2025 worden aangewezen. Dus dient de PlanMer voor de PH al aandacht te besteden aan de impact van de suppleties op kwalificerende en andere vogelsoorten waarvoor het gebied aangewezen zal worden. Als deze nog niet bekend zijn, zal een expertinschatting hiervan gebruikt kunnen worden. Als begrenzing kan worden uitgegaan van de -20 m dieptelijn, die bij bestaande VR-gebieden langs de kust ook al als ornithologische begrenzing is gehanteerd.	Dit is correct, dit is daarom voorzien als onderdeel van de Passende Beoordeling en het PlanMER.	Nee
2	038	4.1 Te onderzoeken opgave. Daarnaast gaat het om een groot gebied (hele kustlijn x 3,7 km), in hoeverre worden KRM onderdelen meegewogen in de vergelijking met het referentiescenario?	In het PlanMER zullen de KRM-descriptoren en onderliggende criteria beschouwd worden, op een abstractieniveau dat past bij het PlanMER.	Nee
2	039	4.1 Te onderzoeken opgave. De opgave is niet erg concreet. Om hoeveel kubieke meter zand gaat het per jaar?	Het gaat hier om de ruimtelijke uitbreiding van de reserveringszone voor zandwinning. Dit houdt in dat de zone waarin wordt gezocht naar te vergunnen zandwingebieden, en waar het belang van zandwinning zwaarder weegt dan andere ruimtelijke belangen, vergroot wordt. Er is geen statisch getal te geven voor het aantal kubieke meters zand dat jaarlijks gewonnen gaat worden binnen deze ruimtelijke uitbreiding. De hoeveelheid zand die gewonnen gaat worden, zal ruimtelijk en in de tijd verschillen, afhankelijk van suppletiebehoefte, en de ruimtelijke verdeling van beschikbare hoeveelheden winbaar zand van de juiste kwaliteit.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Antwoord/standpunt	Aanpassing NRD?
2	040	4.1 Te onderzoeken opgave. Wat zijn de andere oplossingsrichtingen die de benodigde zandwinning kunnen borgen?	Andere oplossingsrichtingen om zandwinning te borgen (e.g. dieper winnen) worden beschreven in de studie van Deltares ('Oplossingsrichtingen ten behoeve van de beschikbare zandvoorraad' (2023)) die voorafgaand aan de Partiële Herziening is uitgevoerd. Een uitwerking van een breder pakket aan oplossingsrichtingen om zandwinning te borgen wordt voorzien in de herijking van de zandwinstrategie in het volgend Programma Noordzee 2028-2033.	Nee
2	041	4.1 Te onderzoeken opgave. Het is niet duidelijk van welke zandwinningstechniek en winningsstrategie uitgegaan wordt? Welke aanpassingen in de zandwinning kunnen worden toegepast om de impact te minimaliseren? Deze zouden al in de NRD benoemd moeten worden, of in elk geval zou beschreven moeten worden welke alternatieve technieken en strategieën beschouwd gaan worden om inzicht in de totale ecologische impact te krijgen.	Er wordt uitgegaan van de huidige wijze van zandwinning, zoals beschreven in de MER Winning suppletiezand 2018-2027. Dit houdt in winning met een sleephopperzuiger, tot een diepte van 6 meter. Uw suggesties om andere manieren van zandwinning mee te nemen in het beschouwen van milieueffecten zijn niet overgenomen, omdat deze op het moment van schrijven speculatief zijn in de tijdlijn tot 2100. Voor de nieuwe mer Winning suppletiezand, voor de periode na 2027, zullen de methoden die op dat moment relevant zijn beoordeeld worden op hun milieueffecten voor de te vergunnen zandwingebieden.	Nee
2	042	4.1 Te onderzoeken opgave. Met oog op dat er meer zand nodig is in de toekomst, is het misschien ook goed dat de ruimte efficiënt benut wordt? Is het mogelijk om zandwinning samen met een andere activiteit te laten plaatsvinden? Mogelijk niet in tijd maar wel in ruimte? Ook op land is het goed om op circulariteit in te zetten en minder te bouwen op slappe grond waar veel ophoogzand voor nodig is. Is het daarnaast mogelijk om zand uit de rivieren te halen?	Uw suggesties worden niet meegenomen in het PlanMER van de Partiële Herziening, omdat deze buiten de scope vallen van de te onderzoeken opgave. De wijze waarop activiteiten al dan niet ruimtelijk vergund kunnen worden, is beschreven in het Programma Noordzee 2022-2027.	Nee
2	043	4.2.1 Referentie en te beschouwen gebied. De volgende zin klopt niet: In de referentiesituatie wordt met een sleephopperzuiger tussen de win- en suppletielocatie zand van de zeebodem opgezogen, tot een maximale diepte van 6 m. Dat moet de volgende zin worden: In de referentiesituatie wordt met een sleephopperzuiger tussen de win- en suppletielocatie zand vervoerd. Het zand wordt opgezogen van de bodem tussen de –20 meter lijn en de 12 NM, tot een maximale diepte van 6 m.	In de NRD is de suggestie als volgt overgenomen: In het huidig beleid vindt zandwinning plaats in de reserveringszone die langs de gehele kust ligt tussen de doorgaande -20 m NAP-lijn tot 12 NM. In de referentiesituatie wordt met een sleephopperzuiger tussen de win- en suppletielocatie zand vervoerd. Het zand wordt regulier opgezogen in het reserveringsgebied voor zandwinning, tot een (maximale) diepte van 6m.	Ja
2	044	4.2.1 Referentie en te beschouwen gebied. Wordt er bij het alternatief dat beoordeeld wordt in het PlanMER nog steeds maar tot een maximale diepte van 6 meter gezogen? Of wordt er dieper gezogen?	Er wordt uitgegaan van een reguliere winning tot maximaal 6 meter diepte, conform de huidige zandwinstrategie en de huidige MER Winning suppletiezand Noordzee 2018-2027.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Antwoord/standpunt	Aanpassing NRD?
2	045	4.2.2. Tijdhorizon. Wat wordt precies bedoeld met een tijdshorizon voor de effecten van 2100? Dat is de horizon voor het kennisprogramma zeespiegelstijging, maar voor de (ecologische) effecten in een PlanMER niet logisch, omdat 2100 nog heel ver weg, om de hoeveel jaar wordt er een evaluatie gedaan en een update van de ecologische effectonderzoeken?	In het PlanMER wordt een kwalitatieve analyse gedaan van de milieueffecten op hoofdlijnen tot 2100, als gevolg van de zeewaartse uitbreiding van de reserverings-zone voor zandwinning. Voor ecologische effecten is dit inderdaad een lange tijdlijn. De effecten op de kortere termijn worden bepaald bij het verstrekken van de paraplu-vergunning voor zandwingebieden en de bijbehorende project-MER. De huidige MER Winning suppletiezand Noordzee is geldig tot 2027. Na deze periode worden nieuwe gebieden vergund met een bijbehorende project-MER voor zandwinning in de Noordzee.	Nee
2	046	Figuur 4.1. De legenda is op dit moment slecht te lezen, zou deze groter mogen?	De kaart is in hoge resolutie opgenomen in de concept Notitie Reikwijdte en Detailniveau. Er kan daardoor makkelijk op ingezoomd worden. De legenda is daarom niet aangepast.	Nee
2	047	Figuur 4.1. Komen de groene gebieden (beschikbaar voor zandwinning) overeen met de gebieden waar als eerste tekorten dreigen te ontstaan in de huidige wingebieden? Daarnaast zouden wij ook graag een kaart met de opgave willen zien, zou dit kunnen?	De groene gebieden hebben geen relatie met de gebieden waar als eerste tekorten ontstaan. Groene gebieden in de kaart geven de indicatie welke gebieden nu geen andere ruimtelijke beslaglegging hebben door activiteiten en waar dus zand gewonnen kan worden. Uw suggestie om een kaart met de opgave te laten zien wordt niet overgenomen, omdat deze opgave niet in een kaart te vangen is. De informatie over de ruimtelijke knelpunten en bijbehorende complexiteit zijn in meer detail beschreven in de studie van Deltares ‘Oplossingsrichtingen ten behoeve van de beschikbare zandvoorraad’ (2023).	Nee
2	048	Tabel 4.1: Aspecten die voor voorgestelde beleidsaanpassingen t.a.v. zandwinning in kaart worden gebracht. Alles is kwalitatief. Waarom niet kwantitatief als dat kan?	Er wordt een inschatting gemaakt van de milieueffecten van een uitbreiding van de ruimtelijke reserveringszone voor zandwinning, voor een periode tot 2100. Er spelen hierbij dusdanig veel onzekerheden en aannames, dat kwantitatieve analyses geen betrouwbare uitkomsten kunnen bieden.	Nee
2	049	Tabel 4.1: Aspecten die voor voorgestelde beleidsaanpassingen t.a.v. zandwinning in kaart worden gebracht. De toelichtingen zijn nu wel heel minimaal, zouden deze uitgebreider mogen. De toelichting bij (Hydro-)Morfologie is niet duidelijk, gaat het om natuurlijk transport. En is het zowel voor de waterkolom als de bodem? Graag accurater benoemen wat er onderzocht gaat worden.	De relevante morfologische aspecten die worden meegenomen in het PlanMER komen in grote mate overeen met de morfologische aspecten uit de bestaande MER-zandwinning. Hierbij valt te denken aan morfologie en slib in de waterkolom. Deze aspecten worden nader uitgewerkt in het PlanMER.	nee
2	050	Tabel 4.1: Aspecten die voor voorgestelde beleidsaanpassingen t.a.v. zandwinning in kaart worden gebracht. Bij ecosysteem, wat bedoelen jullie met directe additionele effecten op abiotische factoren, graag een uitgebreidere toelichting geven.	Dit wordt nader uitgewerkt in het PlanMER zelf, aan de hand van de uitgevoerde onderzoeken.	nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Antwoord/standpunt	Aanpassing NRD?
2	051	Tabel 4.1: Aspecten die voor voorgestelde beleidsaanpassingen t.a.v. zandwinning in kaart worden gebracht. Bodemfauna. Hoeveel dieper is de 14 NM dan -20nap?	De zeebodem in de Noordzee varieert door morfologische eenheden die daarin voorkomen. Dat is in het gebied tussen 12 NM-lijn en de 14 NM-lijn niet anders dan tussen de doorgaande NAP -20 m dieptelijn en 12 NM-lijn. De gemiddelde bodemhoogte als de mediaan in dit gebied is -24 m NAP, maar varieert tussen de -15 m NAP (toppen van getijde banken) en de -35 m NAP (de troggen van de getijdebanken). Deze getijdebanken lopen veelal ook door naar het huidige reserveringsgebied voor zandwinning.	Nee
2	052	Tabel 4.1: Aspecten die voor voorgestelde beleidsaanpassingen t.a.v. zandwinning in kaart worden gebracht. Vissen: staat geen toelichting bij. Wat wordt er onderzocht mbt vissen en zandwinning, dit graag toevoegen.	Vogels en vissen zijn per abuis opgenomen in deze tabel voor zandwinning. Dit is in de NRD aangepast. Er wordt een kwalitatieve inschatting gemaakt van de doorwerking van indirecte ecosysteemeffecten op visserij en aquacultuur. De doorvertaling van deze aspecten worden nader uitgewerkt in het PlanMER zelf.	Ja
2	053	Tabel 4.1: Aspecten die voor voorgestelde beleidsaanpassingen t.a.v. zandwinning in kaart worden gebracht. Vogels en zeezoogdieren. Volgens mij is dit overgenomen uit tabel 3.1. Dit graag aanpassen en effecten van zandwinning op vogels en zeezoogdieren benoemen.	Vogels en vissen zijn per abuis opgenomen in deze tabel voor zandwinning. Dit is in de NRD aangepast.	Ja
2	054	Tabel 4.1: Aspecten die voor voorgestelde beleidsaanpassingen t.a.v. zandwinning in kaart worden gebracht. – Onderwatergeluid en aanpassingen in het voedselweb door veranderde prooi distributie lijkt ons zeer relevant. De incidentele verhoging van turbiditeit en het verstoren van de benthische gemeenschappen zullen de interacties in het voedselweb doen veranderen. Samen met onderwatergeluid van de winning en verhoogde scheepsactiviteit is dit belangrijk om goed te onderzoeken in de PlanMER.	De onderzoeken naar ecosysteemeffecten worden nader uitgewerkt in het PlanMER zelf, aan de hand van uitgevoerde onderzoeken en relevant bevonden abstractieniveau. Hierbij wordt rekening gehouden met het feit dat het om de ruimtelijke reservering van het zandwingebied gaat met een tijdlijn tot 2100.	Nee
2	055	Tabel 4.1: Aspecten die voor voorgestelde beleidsaanpassingen t.a.v. zandwinning in kaart worden gebracht. Emissies. Wordt er ook gekeken of er emissie-arme baggerschepen gebruikt kunnen worden?	Er wordt in dit PlanMER uitgegaan van de randvoorwaarden in de huidige situatie zoals beschreven in de MER Winning suppletiezand Noordzee 2018 t/m 2027. Er wordt geen rekening gehouden met eventuele emissiearme baggerschepen in de toekomst, omdat hier onvoldoende over bekend is op moment van schrijven.	Nee
2	056	Tabel 4.1: Aspecten die voor voorgestelde beleidsaanpassingen t.a.v. zandwinning in kaart worden gebracht. Windparken. Zo te zien gaat de uitbreiding van het zandwingebied (gedeeltelijk) overlappen met bestaande windparken. Een reflectie op wat dit betekent voor de toekomst van deze windgebieden lijkt ons op zijn plaats.	De huidige ruimtelijke beslagleggingen door andere activiteiten zoals bestaande windparken staan niet ter discussie bij het uitbreiden van de huidige reserveringszone voor zandwinning. Dit zijn aangewezen en vergunde activiteiten. Wel kan er na afloop van een vergunningsperiode opnieuw een integrale afweging gemaakt worden van de verschillende ruimtelijke belangen op deze locaties, op basis van het vigerend ruimtelijk beleid.	Ja
2	057	5 Procedurestappen. Het zou fijn zijn als er nog een overzicht van de stappen met een tijdlijn erbij komt.	In het met de cNRD gepubliceerde participatieplan staat op pagina 9 een overzicht van de relevante (participatie)momenten in de Partiële Herziening.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Antwoord/standpunt	Aanpassing NRD?
2	058	2.4 Overige onderwerpen. Over medegebruik wordt het volgende benoemd: Medegebruik binnen windparken: mogelijke procesaanpassingen om tot optimale kansen voor medegebruik binnen windparken te komen. Zoals het eerste punt over de cNRD over medegebruik, wordt hiermee bedoeld dat er meer natuur-medegebruik is in de windparken verder op zee?	In de Partiële Herziening zullen voor medegebruik procesaanpassingen worden doorgevoerd, het betreft geen besluiten over daadwerkelijke (ruimtelijke) inpassing van medegebruik. Deze procesaanpassingen brengen geen ruimtelijke of milieueffecten met zich mee, daarom wordt medegebruik niet onderzocht in het PlanMER.	Nee
2	059	2.5 Vervolgproces. Is het niet mogelijk verspilling van werk voor de gebiedsuitwerking als er deels-parallel en deels volgtijdig aan de PH wordt gewerkt? Wat als er uit de PH kom dat het gebied 6/7 niet geschikt is?	Het onderzoek naar mogelijke gebiedsindelingen voor zoekgebied 6/7 is onderdeel van de PH en tegelijk ook een vooronderzoek voor de gebiedsuitwerking. Een zekere overlap wordt niet gezien als verspilling van tijd maar als noodzakelijk onderdeel van de onderbouwing van de beoogde besluitvorming.	Nee
2	060	4.5 Niet-wettelijke participatie. Participatie zandwinning. Wij zouden graag uitgenodigd worden voor de participatie zandwinning.	U bent van harte uitgenodigd voor de participatiebijeenkomst zandwinning en hebt hiervoor een uitnodiging ontvangen.	Nee
2	061	5.1 Medegebruik binnen windparken. Om welke mogelijke procesaanpassingen om tot optimaal medegebruik te komen gaat het? Zoals eerder benoemd komt er de toezegging in de PH dat er meer natuur medegebruik in de windparken verder op zee komt?	Zie beantwoording deelzienswijze 2-058.	Nee
3	001	Copenhagen Infrastructure Partners (CIP) dankt het Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat voor de mogelijkheid om een zienswijze in te dienen op de concept Notitie Reikwijdte en Detailniveau (NRD) van de Partiële Herziening (PH) Programma Noordzee 2022-2027. Wij verwelkomen de Nederlandse ambities van 70 GW aan wind op zee in 2050 en de gestructureerde aanpak om dit doel te bereiken, onder andere via deze Partiële Herziening.	Hartelijk dank voor uw interesse in en reactie op de Concept Notitie Reikwijdte en Detailniveau van de Partiële Herziening van het Programma Noordzee 2022–- 2027 en het participatieplan. Dit deel van uw zienswijze is ter kennisgeving aangenomen.	Nee
3	002	CIP ziet aanzienlijke voordelen van een kunstmatig energie-eiland ten opzichte van een platformoplossing voor zoekgebied 6/7. Het is daarom onze aanbeveling aan het Ministerie om de NRD en het PlanMER voor de Partiële Herziening Noordzee Programma 2022-2027 zo in te richten dat de mogelijkheid van het in de toekomst realiseren van een kunstmatig energie-eiland in zoekgebied 6/7 wordt geborgd.	Zie beantwoording deelzienswijze 3-005.	Nee
3	003	Zoekgebied 6/7 leent zich uitstekend voor een kunstmatig energie-eiland, omdat het ver uit de kust ligt (>100 km) en het gebied al is aangewezen voor offshore waterstofopwekking. Volgens onze interne berekeningen kunnen er aanzienlijke besparingen worden gerealiseerd als er twee energie-eilanden worden gebouwd in zoekgebied 6/7 in plaats van een equivalent van (ongeveer 34) platforms (25% lagere CAPEX en 30% lagere OPEX).	Zie beantwoording deelzienswijze 3-005.	Nee
3	004	Bovendien maakt de eilandoplossing het mogelijk om maximale optionaliteit en flexibiliteit te behouden zonder het uitrolmomentum te verliezen: er kan op een later moment worden besloten of elektrolyse, HVDC of een combinatie hiervan optimaal is. Het plaatsen van HVDC en elektrolyse op het eiland biedt de mogelijkheid om stroom naar het net te exporteren wanneer stroom nodig is of om de stroom te gebruiken om offshore waterstof te produceren wanneer er een overschot aan stroomproductie is.	Zie beantwoording deelzienswijze 3-005.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Antwoord/standpunt	Aanpassing NRD?
3	005	Aanbeveling (1): Zorg er voor dat kunstmatige eilanden in zoekgebied 6/7 worden meegenomen als onderdeel van het PlanMER. Wij verwelkomen het feit dat een kunstmatig energie-eiland als energie-infrastructuuroplossing wordt genoemd in de Concept NRD (paragraaf 3.1.5) en in het Programma Noordzee 2022 - 2027. Onze aanbeveling is om de NRD zo in te richten dat kunstmatige eilanden voldoende meegenomen kunnen worden in het PlanMER, en adviseren om in ieder geval een kunstmatige energie-eilandoplossing op te nemen voor zoekgebied 6/7.	In de Partiële Herziening wordt niet besloten over al dan niet een kunstmatig eiland, maar zoals in de NRD vermeld staat worden de milieueffecten van een eventueel kunstmatig eiland wel meegenomen. Deze worden op een kwalitatieve manier vergeleken met de milieueffecten van platforms als constructievorm voor een energie hub. Dit wordt gedaan zodat eventuele ontwikkeling van een kunstmatig eiland mogelijk blijft, mocht hier in een later stadium toe worden besloten. Er wordt ook niet besloten over de functionaliteit en kenmerken van een kunstmatig eiland.	Nee
3	006	Aanbeveling (2): Specificeer de functionaliteit en kenmerken van kunstmatige eilanden CIP onderschrijft de beslissing om zoekgebied 6/7 als geheel op te nemen in de PH (paragraaf 3.1.3). Om latere ontwikkelings- en vergunningsprocessen te faciliteren is het echter van belang om de functionaliteit van een kunstmatig eiland gedetailleerder te specificeren. Onze aanbeveling is daarom om de volgende algemene kenmerken op te nemen: een kunstmatig eiland met een oppervlakte van 10-70 ha, gebouwd met (maar niet beperkt tot) betonnen caissons, gevuld met zand, en zo ontworpen dat elektrolyse, HVDC-converterstations, accommodatievoorzieningen, een haven en andere infrastructuur op het eiland kunnen worden geplaatst.	Bij de aannames die gehanteerd zullen worden in het PlanMER over de kenmerken van een kunstmatig eiland, worden uw aanbevelingen in overweging genomen.	Nee
3	007	Aanbeveling (3): Vergroot de gebiedsflexibiliteit om te optimaliseren voor kunstmatige eilanden in zoekgebied 6/7 Het is onze aanbeveling om rekening te houden met de mogelijkheid van een kunstmatig energie-eiland dat gedeeltelijk net buiten zoekgebied 6/7 ligt om te kunnen optimaliseren voor de laagst mogelijke waterdiepte. Specifiek ten zuidwesten van gebied 6 en ten noordoosten van gebied 7 is de waterdiepte rond de 40 meter, dit in tegenstelling tot het gemiddelde niveau van 45-50m in zoekgebied 6/7.	In de PH wordt geen besluit genomen over de locatie van kunstmatige eilanden. Bovendien kent de begrenzing van het zoekgebied niet zoveel vrijheidsgraden als u veronderstelt, omdat deze onder meer wordt bepaald door (toekomstige) scheepvaartroutes die in overleg met de buurlanden dienen te worden bepaald.	
3	008	Aanbeveling (4): Voorkeurslocatie voor de Clearway Esbjerg - Hull Wij steunen de voorkeurslocatie voor de clearway Esbjerg - Hull (d2), aangezien deze meer flexibiliteit biedt voor de ontwikkeling van zoekgebied 6/7.	Uw inbreng is ter kennisgeving aangenomen.	Nee
3	009	Aanbeveling (5): Houd rekening met zandwinning Het is onze aanbeveling om in het PlanMER rekening te houden met zandwinning binnen of zeer dicht bij zoekgebied 6/7 ten behoeve van de aanleg van een kunstmatig energie-eiland in zoekgebied 6/7.	Uw suggestie is niet overgenomen, omdat dit buiten de scope van de Partiële Herziening valt en geen reguliere zandwinning betreft ten behoeve van kustbescherming of commerciële winning ten behoeve van infrastructurele projecten. Wel worden de milieueffecten van een mogelijk kunstmatig eiland in zoekgebied 6/7 kwalitatief ingeschat, inclusief milieueffecten van de daarmee samenhangende zandwinning.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Antwoord/standpunt	Aanpassing NRD?
4	001	Als partner binnen het Noordzeeakkoord zet EBN zich in voor de energietransitie, parallel aan de voedseltransitie en de natuurtransitie. Daarnaast zet EBN in op het minimaliseren van de CO2-footprint van binnenlandse gasproductie, zodat er (naast betaalbare energie van eigen bodem) sprake is van klimaatwinst ten opzichte van geïmporteerde energie. Tevens werkt EBN, samen met partners, aan de realisatie van klimaatoplossingen zoals de ondergrondse opslag van CO2 in lege gasvelden (door middel van hergebruik van bestaande velden en infrastructuur waar mogelijk) en verkennen we de mogelijkheden van waterstofproductie en ondergrondse waterstofopslag op zee. Vanwege onze betrokkenheid bij zowel bestaande als nieuwe mijnbouwactiviteiten op de Noordzee, beschikt EBN over veel relevante data en kennis over potentiële activiteiten en de impact daarvan op ruimtegebruik op de Noordzee. We stellen deze kennis en data (voor zover dit geen commerciële of bedrijfsgevoelige informatie betreft) graag beschikbaar in het kader van de Partiële Herziening van het Programma Noordzee.	Hartelijk dank voor uw interesse in en reactie op de Concept Notitie Reikwijdte en Detailniveau van de Partiële Herziening van het Programma Noordzee 2022-2027 en het participatieplan. Dit deel van uw zienswijze is ter kennisgeving aangenomen.	Nee
4	002	Ruimtegebruik op de Noordzee De komende decennia blijft Nederlands gas nodig om aan de binnenlandse vraag naar aardgas te voldoen. De gaswinning in Nederland en op het Nederlandse deel van het continentale plat wordt, mede door uitputting van natuurlijke reserves, afgebouwd richting 2050. De Oekraïnecrisis heeft echter aangetoond dat een te grote afhankelijkheid van het buitenland Nederland en Europa in een kwetsbare positie brengt op het gebied van leveringszekerheid. Daarom zet het kabinet in op een versnelling van de gaswinning uit kleine velden op de Noordzee. Hiermee wordt beoogd om, ten behoeve van de gasleveringszekerheid, de productie uit bekende en nog op te sporen gasvelden in de tijd naar voren te halen (het zgn. Versnellingsplan2). Daarnaast wordt door de overheid ingezet op nieuwe mijnbouwactiviteiten die nodig zijn in een duurzaam energiesysteem, zoals de opslag van CO2 onder de zeebodem en de productie en ondergrondse opslag van waterstof op de Noordzee. Al deze activiteiten vragen ruimte. EBN ziet dat dit knelpunten met zich meebrengt die onder meer worden beschreven in de brief van de Minister van Economische Zaken d.d. 17 mei 2023 inzake de “Ruimtelijke samenhang windparken en mijnbouwactiviteiten op zee” en de Kamerbrief “Partiële Herziening van het Programma Noordzee 2022-2027.	Uw inbreng is ter kennisgeving aangenomen.	Nee
4	003	Partiële Herziening van het Programma Noordzee 2022-2027 EBN zet haar kennis en expertise graag in voor een oplossing van deze knelpunten, mede in de context van de nu in voorbereiding zijnde Partiële Herziening van het Programma Noordzee. EBN is recentelijk door het Ministerie van Economische Zaken gevraagd om per wind(zoek)gebied in kaart te brengen welke (toekomstige) mijnbouwactiviteiten gepland zijn en om generiek te inventariseren welk ruimtebeslag (voor bijvoorbeeld helikopterverkeer) daarbij hoort.	Uw inbreng is ter kennisgeving aangenomen.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Antwoord/standpunt	Aanpassing NRD?
4	004	De insteek van EBN is dat de veiligheid van operaties voorop staat, dat platforms voldoende bereikbaar moeten zijn tijdens de gehele levenscyclus van mijnbouwprojecten en dat locatiespecifieke oplossingen gezocht moeten worden voor situaties waarin de ruimteclaims overlappen. EBN pleit voor het toepassen van maatwerk en uitgaan van wat wél kan, bijvoorbeeld door het combineren van functies, optimalisatie in ruimte en tijd en het toepassen van innovaties. Pas als al het voorgaande niet werkt, zou als laatste redmiddel teruggegrepen kunnen worden op het prioriteren van bepaalde activiteiten in een gebied, maar dat heeft zeker niet de voorkeur. De komende decennia heeft Nederland alle vormen van energie, energieopslag én CO2-opslag nodig om te komen tot een klimaatneutraal energiesysteem en tegelijkertijd de leveringszekerheid en betaalbaarheid te borgen.	Het mogelijk maken van maatwerk past bij de werkwijze om te komen tot de aanwijzing van windenergiegebieden met de Partiële Herziening. Uw inbreng is ter kennisgeving aangenomen.	Nee
4	005	Het Programma Noordzee bevat een beschrijving van het ontwerpproces voor mijnbouw in relatie tot windenergie op zee. Wij begrijpen dat dit ontwerpproces mogelijk wordt aangepast, op basis van de uitwerking van de Kamerbrief over de ruimtelijke samenhang windenergie en mijnbouwactiviteiten op zee. Dit wordt gezien als een separaat proces, waarbij eventuele aanpassingen in het ontwerpproces, zoals in het Programma Noordzee beschreven, zullen worden verwerkt in de Partiële Herziening van het Programma Noordzee. Met onze kennis van en ervaring met activiteiten op en onder de Noordzee denken we graag met u mee. Hieronder volgt een opsomming van onze belangrijkste aandachtspunten over de op handen zijnde herziening.	In algemene zin waardeert het Rijk het zeer als EBN meedenkt over de Partiële Herziening. Het ontwerpproces is dusdanig dat het voldoet aan de uitgangspunten beschreven in de Kamerbrief over de ruimtelijke samenhang tussen windenergie en mijnbouw, en daarvoor vindt een afzonderlijk proces plaats onder leiding van het ministerie van EZ.	Nee
4	006	Bestaande én nieuwe mijnbouwactiviteiten meenemen bij de aanwijzing van nieuwe windgebieden Het is van belang bestaande en toekomstige mijnbouwactiviteiten (zoals gas- en oliewinning, CO2-opslag en productie en opslag van waterstof) en de bijbehorende transportinfrastructuur duidelijk in het vizier te houden, zodat effectief invulling kan worden gegeven aan bestaande beleidsdoelen, het hergebruiken van bestaande offshore infrastructuur en het borgen van publieke belangen zoals leveringszekerheid, betaalbaarheid en duurzaamheid. In het besluitvormingsproces rond de aanwijzing van nieuwe wind(zoek)gebieden (en mogelijke wijziging van scheepvaartroutes) raden we aan tijdig in gesprek te gaan met belanghebbenden uit de olie- en gassector, waaronder EBN als kennispartner en toegangsbron tot relevante data van bestaande en toekomstige mijnbouwactiviteiten.	De ruimtebehoefte voor bestaande platforms en mogelijk toekomstige platforms worden betrokken in de overwegingen om te komen tot een Ontwerp Partiële Herziening. Daarbij wordt tijdig in gesprek gegaan met EBN, als ook met andere belanghebbenden uit de olie- en gassector.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Antwoord/standpunt	Aanpassing NRD?
4	007	Veilige toegang tot platforms borgen tijdens alle fasen van mijnbouw Tevens vragen we u orn specifiek rekening te houden met het feit dat toegang tot de assets met schepen en helikopters voldoende gegarandeerd moet zijn. Hierbij moet rekening worden gehouden met het feit dat groot materieel met aanzienlijke manoeuvreerruimte wordt ingezet in verschillende fases. Bij olie- en gaswinning gelden de volgende fasen: a) Opsporingsfase (seismisch onderzoek); b) Exploratiefase (boren van putten doordrilling rigs); c) Plaatsing van productieinstallaties (inclusief routes van leidingen en kabels); d) Productiefase (regulier); e) Productiefase (onderhoud van installaties en putten en workovers: hiervoor worden drilling rigs, werkschepen of werkeilanden ingezet); f) Decommissioning fase (inclusief werkzaamheden voor het permanent verlaten van putten). N.B. afhankelijk van het type activiteit is helikopterbereikbaarheid niet alleen vereist voor platforms met een helikopterdek, maar ook voor de offshore werkschepen en installaties die tijdelijk bereikbaar moeten zijn voor helikopters (rigs).	De benodigde ruimte voor werkschepen, rigs en helikopters wordt betrokken in de overwegingen in het kader van de Partiële Herziening.	Nee
4	008	Los van de manoeuvreerruimte is er in fase b, c, e en f sprake van intensief helikopterverkeer in verband met de grote aantallen mensen aan boord van deze installaties en het vervoer van het benodigde materiaal en materieel. In de reguliere productiefase is bereikbaarheid met helikopters en schepen essentieel voor een veilige en efficiënte bedrijfsvoering. De keuze voor een specifiek transportmiddel is een commerciële overweging die op basis van veiligheidsoverwegingen en operationele overwegingen door de operator van een platform wordt gemaakt. De operator is immers verantwoordelijk voor de veiligheid op platforms en heeft investeringsbesluiten genomen op basis van een breed scala aan overwegingen. De keuze voor een bepaald transportmiddel is namelijk sterk afhankelijk van het type installatie, de weers- en vervoersomstandigheden, het aantal personen dat kan worden vervoerd, de afstand en duur van de vaart/vlucht, arbeidstijden en arbeidsomstandigheden van het personeel dat wordt vervoerd, alsmede de CO2-footprint van operaties. Al met al vormt de keuze voor transportmiddelen een onderdeel van de businesscase om een gasveld al dan niet economisch te kunnen ontginnen of te investeren in CO2-opslag onder de Noordzee. Vanuit onze wettelijke taak betreffende het planmatig beheer en een doelmatige winning van koolwaterstoffen3 is het borgen van de veilige en kostenefficiënte toegang tot installaties voor ons van groot belang.	Uw inbreng is ter kennisgeving aangenomen, zie ook de beantwoording van deelzienswijze 4-007.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Antwoord/standpunt	Aanpassing NRD?
4	009	Stel bestaande veiligheidsregels centraal bij maatwerkoplossingen voor helikopteroperaties Voor het bepalen van de (minimale) bereikbaarheid van platforms met helikopters en schepen moeten veiligheid, bestaande regels en verplichte helikoptervluchtprocedures als uitgangspunt worden genomen. Voor helikopteroperaties geldt een obstakelvrije zone van 5NM rondom het platform als veilig uitgangspunt. Maatwerkoplossingen per locatie moeten gebaseerd zijn op een analyse van ter zake kundige experts, waarbij voldoende rekening gehouden wordt met de ruimtelijke ontwikkelingen in de aanvliegroutes (zoals scheepvaartroutes en windparken). Hier past een zorgvuldig proces om te komen tot maatwerkoplossingen in samenspraak met o.a. operators, EBN, helikopterbranche en de toeleveringsindustrie.	De benodigde ruimte voor helikopterbereikbaarheid van bestaande en mogelijk toekomstige platforms wordt betrokken in de overwegingen in het kader van de Partiële Herziening. Om dat te kunnen doen worden de effecten van verschillende gebiedsindelingen op helikopterbereikbaarheid beoordeeld. Vliegveiligheid is daarbij het uitgangspunt.	Nee
4	010	Houd rekening met het (afwijkende) ruimtebeslag van CO2-opslag en waterstofactiviteiten Voor CO2-opslag en waterstofopslag zijn de opbouwfase en het ruimtebeslag deels anders, waarbij aanvullende aandacht moet worden besteed aan ruimtebeslag middels seismisch onderzoek betreffende de verplichte monitoring van CO2-opslag (en vermoedelijk ook waterstofopslag). Tenslotte is een aandachtspunt hoe rekening te houden met niet vergund ondergrondpotentieel dat niet vertegenwoordigd kan worden door een operator. Dit geldt voor nieuwe gaswinning op de Noordzee, maar is met name relevant voor CO2-opslag en waterstofopslag, omdat dit nog relatief nieuwe activiteiten zijn.	Aan de ruimtebehoefte voor CO2- en H2-opslag wordt aandacht besteed in het PlanMER, waarbij tegelijk geldt dat hier nog relatief weinig over bekend is. Hierover gaat het Rijk graag met u in gesprek.	Nee
4	011	Met onze brede op data gebaseerde kennis van de Nederlandse ondergrond en ons integraal overzicht van bestaande en toekomstige activiteiten op de Noordzee denkt EBN graag met u mee over de inrichting van het verdere proces rondom de Partiële Herziening en in de inhoudelijke vormgeving van het ruimtebeslag.	Hartelijk dank voor uw reactie en interesse in de concept Notitie Reikwijdte en Detailniveau en het participatieplan van de Partiële Herziening. Het Rijk blijft graag in contact met u en andere belanghebbenden in de sector.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Antwoord/standpunt	Aanpassing NRD?
5	001	De komende decennia blijft gaswinning noodzakelijk om aan de energievraag te voldoen en zolang als gas nodig is, is het de beste keuze om voor deze invulling Nederlands gas te gebruiken. Dit is beter voor het klimaat, aangezien Nederlands gas een tenminste 30% lagere CO2-uitstoot kent ten opzichte van importgas. Daarnaast vloeien de gasbaten naar de Nederlandse staatskas. De olie- en gaswinning in Nederland en op het Nederlandse deel van het continentale plat wordt, mede door uitputting van reserves, afgebouwd richting 2050. Diverse internationale conflicten hebben aangetoond dat afhankelijkheid van het buitenland Nederland en Europa in een kwetsbare positie brengt op het gebied van leveringszekerheid. Daarom wil het kabinet de komende jaren de gaswinning op de Noordzee versnellen. Hiermee wordt beoogd, ten behoeve van de gasleveringszekerheid, de productie uit bekende en nog op te sporen gasvelden in de tijd naar voren te halen. Daarnaast zijn er nieuwe mijnbouwactiviteiten, die nodig zijn in een duurzaam energiesysteem, zoals CO2-opslag en de productie en ondergrondse opslag van waterstof op de Noordzee. Al deze activiteiten vragen ruimte. Element NL herkent en erkent dat dit knelpunten met zich meebrengt die onder meer worden beschreven in de brief van de Minister van Economische Zaken d.d. 17 mei 2023 inzake “Ruimtelijke samenhang windparken en mijnbouwactiviteiten op zee” en de brief van de Minister van Infrastructuur en Waterstaat van diezelfde datum inzake “Partiële Herziening van het Programma Noordzee 2022-2027”.	Hartelijk dank voor uw interesse in en reactie op de Concept Notitie Reikwijdte en Detailniveau van de Partiële Herziening van het Programma Noordzee 2022–- 2027 en het participatieplan. Dit deel van uw zienswijze is ter kennisgeving aangenomen.	Nee
5	002	Element NL en haar leden denken daarom graag mee over een oplossing van deze knelpunten ook in de context van de nu in voorbereiding zijnde Partiële Herziening van het Programma Noordzee 2022-2027 (verder: “PH PNZ”). Zo vinden er individuele gesprekken tussen het Ministerie van Economische Zaken , het Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat en leden van Element NL plaats om in beeld te brengen waar olie- en gasactiviteiten en wind op zee elkaar kunnen aanvullen, maar ook waar ruimtevragen onverhoopt zouden kunnen botsen. Veiligheid staat bij de olie- en gassector te allen tijde voorop. Dat geldt voor de huidige en toekomstige activiteiten, zoals CO2-opslag en waterstof. Hieronder vallen aspecten, zoals bereikbaarheid met helikopters en schepen, maar bijvoorbeeld ook dat er voldoende ruimte is om straks de infrastructuur te kunnen opruimen (decommissioning). Operators onderschrijven het belang van energiesysteem integratie op de Noordzee en zijn natuurlijk bereid om op basis van individuele afwegingen te zoeken naar oplossingen voor situaties waar ruimteclaims overlappen. Element NL pleit dan ook voor het toepassen van maatwerk en uitgaan van wat wél kan, bijvoorbeeld door het combineren van functies, anders omgaan met ruimte en tijd, innovaties en als laatste vorm pas voor juridisch instrumentarium dat voorrang geeft aan een specifieke activiteit. De komende decennia hebben we alle vormen van energie nodig om uiteindelijk te komen tot een klimaatneutraal energiesysteem. Daarbij is het van belang om een stabiel en langetermijnbeleid te voeren dat inzichtelijk, helder en transparant is voor alle sectoren.	Uw inbreng is ter kennisgeving aangenomen.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Antwoord/standpunt	Aanpassing NRD?
5	003	Element NL levert graag haar expertise om mee te denken over en het vinden van oplossingsrichtingen, handvatten en instrumenten, die gebruikt kunnen worden om eventuele knelpunten in de ruimtelijke samenhang van windenergie op zee en mijnbouw op te lossen. Het PNZ bevat een beschrijving van het ontwerpproces voor mijnbouw in relatie tot windenergie op zee. Wij begrijpen dat dit ontwerpproces mogelijk wordt aangepast, op basis van de uitwerking van de Kamerbrief over de ruimtelijke samenhang windenergie en mijnbouwactiviteiten op zee. Dit wordt gezien als een separaat proces, waarbij eventuele aanpassingen in het ontwerpproces zoals in het PNZ beschreven, zullen worden verwerkt in de PH PNZ. Element NL denkt ook graag mee in dit separate proces, waarbij in beginsel de thema's en aandachtspunten zoals naar voren gebracht in deze brief identiek zijn.	Zie beantwoording deelzienswijze 4-005.	Nee
5	004	Element NL en haar leden hebben met betrekking tot de PH PNZ kennisgenomen van het Participatieplan en de Concept Notitie Reikwijdte en Detailniveau (verder: "NRD"). Element NL waardeert het als belanghebbende een zienswijze te kunnen indienen op deze documenten. Op het oorspronkelijke Ontwerp PNZ heeft Element NL dat ook gedaan bij brief van 17 september 2021 (bijlage 1). De generieke thema's en aandachtspunten die daarin worden genoemd zijn nog steeds actueel en worden als herhaald en ingelast beschouwd in deze zienswijze. In deze zienswijze zal Element NL een aantal belangrijke elementen daaruit uitlichten en daarvoor hernieuwde aandacht vragen bij de voorbereiding van de PH PNZ.	Uw inbreng is ter kennisgeving aangenomen.	Nee
5	005	1. Het belang van behoud van bestaande en toekomstige productie van koolwaterstoffen Zoals in de inleiding hierboven al weergegeven is Nederlands aardgas nog van groot belang vanuit het perspectief van de invulling van de Nederlandse energievraag en leveringszekerheid: veilig, verantwoord, betrouwbaar en betaalbaar. Het doel van de PH PNZ is om windenergiegebieden aan te wijzen voor de doelstelling voor 2040 en het vastleggen van een aantal scheepvaartroutes. Het is van belang dat de bestaande en toekomstige productie van koolwaterstoffen en de bescherming van prospects (kansrijke gasvoorkomens) worden onderkend en duidelijk in het vizier van de overheid blijven, zodat de sector effectief invulling kan geven aan de beoogde versnelling en zo haar bijdrage kan blijven leveren aan de leveringszekerheid.	De ruimtebehoefte voor bestaande platforms en mogelijk toekomstige platforms wordt betrokken in de overwegingen in het kader van de Partiële Herziening.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Antwoord/standpunt	Aanpassing NRD?
5	006	2. Aanwijzing nieuwe windgebieden Element NL vraagt nadrukkelijk om in het proces van besluitvorming rond de aanwijzing van wind(zoek)gebieden recht te doen aan de rechtmatige belangen van de olie- en gasoperators. Wij vragen hierbij specifiek om rekening te houden met het feit dat veilige toegang tot de assets van onze leden met schepen en helikopters in alle fases voldoende gegarandeerd moet zijn. Hierbij moet rekening worden gehouden met het feit dat groot materieel met aanzienlijke manoeuvreerruimte wordt ingezet in de volgende fases: 1. Opsporingsfase: seismisch onderzoek; 2. Exploratiefase: boren van putten door drilling rigs; 3. Plaatsing van productie-installaties; 4. Productiefase olie en/of gas (regulier), inclusief toekomstige activiteiten zoals CCS (CO2-opslag) en groene waterstofproductie; 5. Productiefase (onderhoud van installaties en putten en workovers: hiervoor worden drilling rigs, werkschepen of werkeilanden ingezet; 6. Decommissioning fase, inclusief werkzaamheden voor het permanent verlaten van putten.	De ruimtebehoefte voor de bereikbaarheid van bestaande platforms en mogelijk toekomstige platforms via werkschepen, rigs en helikopters wordt betrokken in de overwegingen in het kader van de Partiële Herziening. Dat gebeurt onder meer door van verschillende gebiedsindelingen de effecten op helikopterbereikbaarheid te bepalen. Vliegveiligheid is daarbij het uitgangspunt.	Nee
5	007	3. Vervoer per schip/helikopter en veiligheidscirkel helikopters om platforms Seismisch onderzoek wordt uitgevoerd met schepen die voor het onderzoek aanzienlijke manouvreerruimte nodig hebben. Er moet onder andere rekening gehouden worden met een draaicirkel van ongeveer 2,5 km. Daarnaast moet gerekend worden op 6 tot 7 km (kabellengte plus draaicirkel) ruimte rond de targetformatie. Ook hier geldt dat op individuele basis (platform-perplatform) maatwerkoplossingen kunnen worden gezocht.	Het Rijk gaat graag met u in gesprek over ruimtebehoefte voor seismisch onderzoek, zodat hier aandacht aan kan worden besteed in het PlanMER. Zie ook de beantwoording van deelzienswijze 4-010	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Antwoord/standpunt	Aanpassing NRD?
5	008	In de fases 2, 3, 5 en 6 (zie paragraaf hiervoor) is er intensief helikopterverkeer in verband met de grote aantallen mensen aan boord van deze installaties. In de reguliere productie-fase (fase 4) is bereikbaarheid met helikopters en schepen essentieel voor een veilige en efficiënte bedrijfsvoering. Welk transportmiddel wordt ingezet is een operationele (inclusief veiligheids-) en commerciële overweging die in beginsel door de operator zelf dient te worden gemaakt. Immers, de operator is verantwoordelijk voor de veiligheid op platforms. De keuze voor een bepaald transportmiddel is mede afhankelijk van het type installatie, weers- en zeeomstandigheden, het aantal personen dat kan worden vervoerd, de afstand en duur van de vaart/vlucht, arbeidstijden en arbeidsomstandigheden van het personeel dat wordt vervoerd, afmetingen en gewicht dat vervoerd wordt alsmede de CO2 footprint van operaties. Al met al vormt de keuze van transportmiddelen een onderdeel van de “businesscase” om een gasvoorkomen al dan niet economisch te kunnen ontginnen. Een platform zonder helideck uitleggen is soms, in individuele gevallen en onder omstandigheden mogelijk. Als een operator hierin geen keuze wordt gelaten, kan dit een grote impact op kosten die voor compensatie in aanmerking zouden moeten komen. De keuze voor het inzetten van transportmiddelen is dus aan de operator en is dus van meerdere factoren afhankelijk. Voor het bepalen van de (minimale) bereikbaarheid van platforms met helikopters en schepen moeten veiligheid, geldende regels en verplichte helikopter vluchtprocedures als uitgangspunt worden genomen. Maatwerk dient plaats te vinden op basis van een analyse van ter zake kundige experts, met voor helikopteroperaties steeds de 5NM als veilig uitgangspunt. Indien nodig kan per platform van de 5NM-zone worden afgeweken en wordt maatwerk geleverd om de veiligheidszone te verkleinen of – waar nodig – te vergroten. Operators zijn bereid om op basis van wederzijds geaccepteerde criteria en uitgangspunten, op individuele basis (platform-per-platform) maatwerkoplossingen te zoeken voor situaties waar sprake is van conflicterend ruimtebeslag met oog voor bestaande rechten, nieuwe belangen en eventuele (gevolg) kosten.	De ruimtebehoefte voor de bereikbaarheid van bestaande platforms en mogelijk toekomstige platforms via werkschepen, rigs en helikopters wordt betrokken in de overwegingen in het kader van de Partiële Herziening. Dat gebeurt onder meer door van verschillende gebiedsindelingen de effecten op helikopterbereikbaarheid te bepalen, met aandacht voor de mogelijkheden van maatwerk. Vliegveiligheid is daarbij het uitgangspunt. Specifiek maatwerk per platform zal in een later stadium onderzocht worden.	Nee
5	009	4. Scheepvaartroutes Een aantal leden van Element NL heeft zorgen geuit over de inpassing van de clearway Esbjerg-Hull. De sector heeft een voorkeur uitgesproken voor de zuidelijke variant. Wanneer besloten wordt tot een meer noordelijke variant dan wordt het zoekgebied 6/7 daarmee naar het noorden uitgebreid en overlapt in dat geval met verschillende prospects. Bovendien beperkt deze variant helikopter bereikbaarheid van bestaande installaties. Oplossingsrichting voor deze zorgen zou kunnen worden gezocht in fasering van ontwikkeling van de prospects en de eventuele bouw van windparken in datzelfde gebied. Opnieuw is dit maatwerk. De keuzes rondom clearways en scheepvaartroutes kunnen leiden tot hogere kosten (zoals een subsea ontwikkeling of gedevieerd boren). Dit kan investeringen bemoeilijken of zelfs een mijnbouwontwikkeling onmogelijk maken. Ook dit zou voor compensatie in aanmerking moeten komen.	Wat betreft uw zienswijze over het toepassen van maatwerk en fasering van de ontwikkeling van prospects, kan aangegeven worden dat de prospects in het zoekgebied 6/7 bekend zijn bij het Rijk en dat de omgang met deze prospects onderdeel is van de Partiële Herziening als het gaat om het aanwijzen van windenergiegebieden. Bij het bepalen van de noordelijke ligging van de clearway Esbjerg Hull is met zoveel mogelijk belangen rekening gehouden. Deze ligging heeft de voorkeur van Nederland en Duitsland. De helikopterbereikbaarheid van mogelijke toekomstige platforms in het noordoostelijk deel van zoekgebied 6/7 als mee te wegen belang meegenomen in de besluitvorming, de effecten hierop komen aan de orde in het PlanMER. Wat betreft uw zienswijze over eventuele compensatie van kosten, dit valt buiten de reikwijdte en daarmee het onderzoek van het PlanMER.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Antwoord/standpunt	Aanpassing NRD?
5	010	5. Conclusie We willen een actieve bijdrage leveren aan de in de Kamerbrief over ruimtelijke samenhang windparken en mijnbouwactiviteiten op zee van 17 mei 2023 geformuleerde wens tot “optimalisatie in ruimte en tijd in goed overleg”. De sector is graag bereid om mee te werken aan maatwerkoplossingen voor het oplossen van knelpunten in individuele gevallen. Veiligheid en efficiënte bedrijfsvoering zijn hierbij voor de sector uitgangspunt. De sector wil met betrokken overheden en de windsector op individuele basis (platform-per-platform) voor individuele gevallen maatwerkoplossingen zoeken. Het opstellen van wederzijds geaccepteerde criteria en uitgangspunten kan hierbij helpen. Element NL is graag bereid tot een nadere toelichting op deze zienswijze. Veel waarde wordt gehecht aan de continuering van de constructieve dialoog tussen Element NL en de overheid en andere stakeholders. Tot slot wordt het zeer op prijs gesteld wanneer Element NL ten aanzien van de verdere gang van zaken op de hoogte wordt gehouden.	In de Kamerbrief over ruimtelijke inpassing mijnbouw en windparken op zee is aangegeven dat het Rijk zich inspant om maatwerkoplossingen te vinden. Hiervoor lopen nu verschillende trajecten voor bestaande en mogelijk toekomstige platforms, samen met Element NL, EBN en bedrijven uit de sector. Het Rijk is voornemens om deze constructieve dialoog te continueren.	Nee
6	001	Northern Offshore Gas Transport (NOGAT) en Noordgastransport (NGT) hebben kennisgenomen van de concept Notitie Reikwijdte en Detailniveau (NRD) voor de Partiële Herziening (PH) van het Programma Noordzee (PNZ) 2022 2027 en maken graag gebruik van de mogelijkheid om een reactie in te dienen. Het uitgangspunt dat deze reactie wil overbrengen is dat hergebruik van leidingen in principe leidend is, tenzij dit niet haalbaar is. Hiertoe zien NOGAT en NGT graag dat de voordelen en mogelijkheden van het hergebruik van pijpleidingen voor waterstof transport in de NRD worden opgenomen. In oktober 2022 namen NOGAT en NGT als eerste offshore pijpleidingeigenaren het Certificaat van Geschiktheid voor het transporteren van groene waterstof door hun bestaande leidingen op de Noordzee in ontvangst. De certificering werd uitgevoerd door Bureau Veritas en geldt tot 2062. Onderzoek van Guidehouse en Enersea toont aan dat vanaf 2030 de gasleidingen van NOGAT en NGT (uiteindelijk) kunnen worden ingezet om elk 14GW waterstof naar land te transporteren, en tijdens de transitiefase, het bijmengen van aardgas en waterstof te faciliteren.	Hartelijk dank voor uw interesse in en reactie op de concept Notitie Reikwijdte en Detailniveau en het participatieplan van de Partiële Herziening. Het Ministerie van Economische Zaken onderzoekt de mogelijkheden voor hergebruik van leidingen voor waterstoftransport. Over het hergebruik van infrastructuur voor waterstof wordt niet besloten in de Partiële Herziening, mogelijkheden voor hergebruik kunnen wel meewegen in een later stadium, bij de gebiedsuitwerking voor gebied 6/7 en bij de voorbereiding van kavelbesluiten.	Nee
6	002	Het doel van de Partiële Herziening van het Programma Noordzee 2022 2027 is om windenergiegebieden voor de periode na 2031 aan te wijzen en tegelijkertijd de ruimtelijke ligging van nabijgelegen scheepvaartroutes vast te stellen. In de PH worden bovendien enkele beleidswijzigingen opgenomen ten opzichte van het huidige PNZ 2022 2027. In de herziening wordt verwezen naar de energie infrastructuur binnen windenergiegebieden en het ontwerpproces van mijnbouw in relatie tot windenergie op zee. NOGAT en NGT zijn van mening dat, ondanks dat deze onderwerpen grotendeels elders worden uitgewerkt buiten de PH, er sterke argumenten zijn om de bestaande infrastructuur ook in de PH te integreren.	Zie beantwoording deelzienswijze 6-001.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Antwoord/standpunt	Aanpassing NRD?
6	003	Het PNZ legt vast hoe bij de voorbereiding van kavelbesluiten de coördinatie tussen de locaties van windparken, olie en gaswinning, en CO2 opslag plaatsvindt. Eventuele aanpassingen in dit ontwerpproces zullen zorgvuldig worden geïntegreerd in de PH, waar bij een grondige analyse van bestaande beleidsinstrumenten de basis vormt. NOGAT en NGT benadrukken de noodzaak om de bestaande infrastructuur op te nemen in deze analyse, inclusief de mogelijke locaties en effecten van kabels en leidingen binnen de te onderzoeken windenergiegebieden die worden behandeld in de PlanMER van deze NRD. Voor het aan land brengen van opgewekte windenergie zijn, naast kabels en leidingen, ook offshore installaties vereist die wisselstroom omzetten in gelijkstroom of waterstof. De exacte locatie van deze installaties, of het nu op platforms, een of meerdere kunstmatige eilanden is, staat nog ter discussie. Het benadrukken van de bestaande infrastructuur als startpunt is cruciaal alvorens te overwegen iets de bestaande infrastructuur als startpunt is cruciaal alvorens te overwegen iets nieuws te implementeren.	Zie beantwoording deelzienswijze 6-001. In het PlanMER worden de milieueffecten van kabels en leidingen alsook van waterstofelektrolyse binnen gebied 6/7 kwalitatief ingeschat.	Nee
6	004	De locatiebepaling van kabels en leidingen voor de aanlanding van windenergie vindt niet in de PH plaats, terwijl een NRD de verwachting wekt dat er een gedetailleerd en compleet perspectief genomen zal worden voor de herziening. Er ontbreken echter argumenten voor offshore waterstofproductie, wat voordeliger is in vergelijking met het aanlanden van elektriciteitskabels. Offshore waterstofproductie biedt flexibiliteit en reduceert de noodzaak aan elektriciteitstransportinfrastructuur. Dit wordt geïllustreerd door het besluit om het Windpark Ten noorden van de Wadden voor offshore waterstof productie te bestemmen, waar een stroomkabel onaantrekkelijk is mede door ecologische bezwaren tegen nieuwe boringen. De elektriciteit van het park zal nu ingezet worden v oor de productie van waterstof, wat via een bestaande buisleiding aan wal wordt gebracht. Dit voorbeeld toont tevens aan waarom bestaande infrastructuur bepalend is voor de aanwijzing van windparken, een link die momenteel niet wordt gelegd in de NRD.	De aanlanding van de opgewekte energie, hetzij via stroomkabels, hetzij via waterstofbuisleidingen, worden voor de periode na 2030 onderzocht in het kader van pVAWOZ en PAWOZ. In een parallel onderzoek, onderzoekt het Rijk wat de mogelijkheden en effecten zijn van hergebruik van bestaande gasleidingen voor toekomstig transport van waterstof naar land. Naar verwachting zal eind 2025 een integrale afweging worden gemaakt over welke kansrijke routes/alternatieven vanuit de potentiële windenergiegebieden naar en over land in een ruimtelijke procedure verder worden onderzocht.	Nee
6	005	Het uitgangspunt van NOGAT en NGT is helder: in principe maakt men gebruik van reeds bestaande voorzieningen, tenzij dit om gegronde redenen niet mogelijk is. Om dit te bewerkstelligen, is aantoonbaar onderzoek naar hergebruik essentieel. In deze context is het van groot belang om de coördinatie van nieuwe windparken af te stemmen op deze fundamentele richtlijnen. Het is cruciaal om timing en integratie van overheidsinitiatieven (EIPN, PAWOZ, VAWOZ) en externe processen (North Sea Energy 5) te stroomlijnen, vooral gezien de vertraging van lopende onderzoeken en de bijbehorende uitdagingen voor ruimtelijke ordening. Deze complexe situatie benadrukt de behoefte aan een gecoördi-neerde aanpak. Een oproep klinkt om ervoor te zorgen dat de resultaten van programma ‘s, zoals die voortkomen uit de genoemde initiatieven, op een gestructureerde wijze worden geïntegreerd in het bredere programma.	De ministeries van EZ en IenW dragen zorg voor een goede onderlinge afstemming tussen de PH en het daaropvolgende nieuwe PNZ 2028-2033, EIPN en pVAWOZ.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Antwoord/standpunt	Aanpassing NRD?
6	006	Aandacht voor hergebruik bestaande infrastructuur in de Noordzee De huidige infrastructuur wordt overwegend buiten het programma gehouden, wat een gemiste kans vormt voor de locatiebepaling van nieuwe windparken boven de Waddenzee in de nabijheid van gasleidingen. NOGAT en NGT informeren het ministerie graag verder over de mogelijkheden en voordelen van het hergebruik van de bestaande infrastructuur en waarom dit geen nadere overweging moet zijn.	Zie beantwoording deelzienswijze 6-001.	Nee
6	007	NOGAT en NGT schatten de kosten voor het geschikt maken van de pijpleidingen voor waterstof op een fractie van de kosten van een nieuwe pijpleiding (inclusief aanvullende inspecties). Via elektrolyse van zeewater kun je elektriciteit omzetten in waterstof en transporteren via bestaande gasleidingen. Transport van zulke waterstofmoleculen is een stuk goedkoper dan elektriciteit transporteren via elekt riciteitskabels vanaf windparken op zee naar het land . Zulke voordelen manifesteren bij leidingen tot ruim bo ven de 100 km. Ter illustratie, de 14 GW die de leidingen van NOGAT en NGT elk kunnen gaan transporteren staat gelijk aan het vermogen van 7 elektriciteitskabels	Zie beantwoording deelzienswijze 6-001.	Nee
6	008	Naast pijpleidingen, beschikken NOGAT en NGT over productieplatforms op zee. Het hergebruik van fysieke activa , evenals de organisatorische en menselijke activa van een bestaande organisatie, die hergebruik --, installatie --, onderhouds --, operationele en administratieve taken kan organiseren en uitvoeren, faciliteert een snelle, kosteneffectieve en betrouwbare overgang naar waterstof.	Zie beantwoording deelzienswijze 6-001.	Nee
6	009	Het benutten van bestaande infrastructuur biedt een doeltreffende oplossing voor de schaarste op de Noordzee. Deze gunstige ligging van de leidingen ten opzichte van de wind(zoek)gebieden maakt ze bijzonder geschikt. Bovendien zijn deze leidingen reeds aangesloten op gasvelden die op termijn kunnen dienen voor grootschalige waterstofopslag . Dit maakt het mogelijk om zowel de tijdelijke fluctuaties als gevolg van windvariabiliteit op te vangen als strategische waterstofreserves te creëren. De nabije zoutrots formaties (bijv. koepels) zijn uitstekend geschikt voor de constructie van offshore zoutcavernes voor waterstofopslag.	Zie beantwoording deelzienswijze 6-001.	Nee
6	010	Gedeeltelijk transport van waterstof via bestaande leidingen geeft de eigenaren van de bestaande platforms nieuwe bedrijfskansen nu de gaswinning op veel plekken op zee stopt. De offshore leidingen van NOGAT en NGT kunnen eveneens worden ingezet voor het transport van CO2 naar lege gasvelden . Door ze te verbinden met Aramis vormen deze leidingen een kosten effectievere optie, die bovendien binnen het operationele tijdsbestek van Aramis in 2027 haalbaar is.	Zie beantwoording deelzienswijze 6-001.	Nee
6	011	Het bestaande netwerk is reeds verbonden met Denemarken via de NOGAT TYRA DENEMARKEN verbinding. Dit biedt niet alleen mogelijkheden voor verdere samenwerking, maar opent ook perspectieven voor aansluiting op andere Noordzeelanden . Denk hierbij aan potentiële verbindingen met de Engelse gaspijpleidingen, evenals aansluiting op het Duitse Aquaventus/Aquaductus project. Het creëren van dergelijke internationale verbindingen versterkt niet alleen de stabiliteit van het netwerk maar draagt ook bij aan de efficiëntie en duurzaamheid van de waterstofinfrastructuur in de regio	Zie beantwoording deelzienswijze 6-001.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Antwoord/standpunt	Aanpassing NRD?
6	012	De uitdagingen met betrekking tot de aanlanding van wind op zee tegen 2030 worden in toenemende mate complex, en waterstof manifesteert zich als een veelbelovende oplossing met een lage milieu impact. De bestaande pijpleidingen vereisen geen nieuwe aanleg door kwetsbare kustgebieden, wat niet alleen administratieve lasten vermindert, minder nieuwe vergunningen en MER studies vereist, maar ook de druk op de toch al overvolle Noordzee aanzienlijk verlicht. Het slimme hergebruik van bestaande pijpleidingen vormen een essentiële schakel om vóór 2030 de daadwerkelijke implementatie van groene waterstof op zee, afkomstig van winddemonstratieprojecten, te verwezenlijken.	Zie beantwoording deelzienswijze 6-001.	Nee
7	001	In de concept Notitie Reikwijdte en Detailniveau voor de Partiële Herziening van het Programma Noordzee 2022 – 2027 worden een aantal mogelijke oplossingsrichtingen geboden om de zandwinning op zee te borgen voor de toekomst. Ons inziens zou een oplossing ook kunnen zijn om op specifieke locaties / windgebieden de windiepte in combinatie met een grotere laagdikte mogelijk te maken. Bijvoorbeeld van de huidige 2 meter laagdikte naar 4-6 meter laagdikte.	Deze suggestie is niet overgenomen, omdat deze buiten de scope van de Partiële Herziening valt. Mogelijk kan een dergelijke suggestie opnieuw overwogen worden, wanneer de zandwinstrategie wordt herijkt. Zie ook de beantwoording van deelzienswijze 2-040.	Nee
8	001	We zijn verheugd dat bij de clearway Esbjerg – Hull rekening is gehouden met de toekomstige ontwikkelingen in dit gebied, waaronder de ontwikkeling van het F06-IJsselveld, door het intekenen van een alternatieve route van de clearway. We verzoeken u zo snel mogelijk duidelijkheid te verschaffen over de uiteindelijke keuze. Voor de ontwikkeling van het F06-IJsselveld moet binnen beperkte tijd een beslissing genomen worden over investeringen benodigd voor ontwikkeling van het veld. De mogelijkheden en de periode waarin de investering terugverdiend kan worden is doorslaggevend voor een positieve beslissing.	Op dit moment heeft de noordelijke ligging de voorkeur van zowel Nederland als Duitsland. De ligging van de clearway hangt samen met de begrenzing van zoekgebied 6/7 als windenergiegebied en die wordt bepaald in het kader van de PH. Zodra de ligging duidelijk is, volgt het proces van vastlegging van de clearway in de Omgevingsregeling bij de Omgevingswet.	Nee
8	002	Het baart ons zorgen dat de ruimte die beschikbaar komt door het verplaatsen van de clearway naar het noorden direct opgevuld lijkt te worden met windmolens. Het benodigde platform voor de ontwikkeling van het F06-IJsselveld kan vanwege de afstand tot de kust alleen bemenst worden middels helikopters. Windmolens in de directe nabijheid van een helikopterdek vormen een risico voor de bereikbaarheid en het onder alle omstandigheden veilig kunnen verlaten van het platform. Echter de bevoorrading van het platform vindt plaats per schip. De wijze waarop zoekgebied 6/7 momenteel is ingekleurd laat geen ruimte voor doorgang van schepen naar het noorden. Graag overleggen we met u over een optimale route voor zowel het platform als het windpark. Ook voor dit onderwerp is zekerheid vooraf over de planning, de exacte locatie van de windmolens en het vrijhouden van exclusion zone voor vliegbewegingen en een doorgang voor bevoorradingsschepen essentieel voor de ontwikkeling van het platform. Bovendien geldt dat met kennis vooraf rekening gehouden kan worden in het ontwerp van het platform. Als het platform eenmaal ontworpen is, kan het niet aangepast worden om de helikopterbereikbaarheid in combinatie met windmolens te faciliteren.	In de Partiële Herziening wordt een besluit genomen over de aanwijzing van windenergiegebieden. Voor zoekgebied 6/7 is een besluit voorzien over het aantal GW en over het deelgebied waarmee de uitrol van windenergie het best kan starten. Bij dit besluit wordt de ruimtebehoefte van andere sectoren ook meegewogen, waaronder de benodigde ruimte voor helikopterbereikbaarheid en bereikbaarheid van schepen. Hierover gaat het Rijk graag met u in gesprek.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Antwoord/standpunt	Aanpassing NRD?
8	003	Daarnaast willen wij opmerken dat bij de zoekgebieden voor zandwinning ook rekening gehouden dient te worden met gaswinning. ONE-Dyas werkt aan een ontwikkeling in het blok L11 dat nu in figuur 4.1 groen (gebied beschikbaar voor zandwinning in huidige situatie) gekleurd lijkt te zijn. Graag horen wij zo spoedig mogelijk wat de concrete plannen voor zandwinning in dit gebied zijn.	Het voornemen is om de reserveringszone voor zandwinning uit te breiden tot de 14 NM-lijn, ongeacht de huidige beschikbaarheid van gebieden binnen deze zone voor zandwinning. Een reserveringszone voor zandwinning heeft een vergelijkbare status als een zoekgebied voor windenergie. Dit houdt in dat dit geen invloed zal hebben op reeds vergunde activiteiten. Nieuwe mijnbouwactiviteiten kunnen worden ingepast in eventuele zandwingebieden die binnen een reserveringszone voor zandwinning zullen volgen.	Nee
8	004	De rode draad door de genoemde punten is rechtszekerheid. Wij begrijpen dat een milieueffectrapportage doorlopen moet worden voor de partiële herziening van het programma Noordzee 2022-2027 en tevens dat dit tijd in beslag neemt. De onzekerheid die de verschillende gepresenteerde opties echter met zich meebrengen zorgt ervoor dat vooraf geen duidelijkheid bestaat of de investering in de energietransitie en de leverings-zekerheid via bovengenoemde ontwikkelingen verantwoord is. Dit wordt nog versterkt door het nieuw gepresenteerde mijnbouwstelsel waarin mijnbouwvergunning kunnen worden herzien in het licht van toekomstige ontwikkelingen. De investeringsbereidheid van (internationaal opererende) mijnbouwmaatschappijen wordt hiermee zwaar op de proef gesteld. Dergelijke ontwikkelingen werken averechts bij de beoogde versnelling om gasproductie op de Noordzee te waarborgen.	De reactie hierop in relatie tot de NRD is dat in het PlanMER de effecten op helikopterbereikbaarheid van mijnbouwplatforms aan de orde komen, met aandacht voor de mogelijkheden van maatwerk. Ook bij het bepalen van de ligging van clearways worden de mijnbouwbelangen zorgvuldig meegewogen. Dit alles wordt met de sector besproken. Na besluitvorming over de PH vindt nog verdere uitwerking plaats. Uiteindelijk worden windparklocaties vastgelegd bij het nemen van kavelbesluiten. In iedere stap van de besluitvorming is het doel van de ruimtelijke belangenafweging om tot oplossingen te komen waarbij via maatwerk zowel de belangen van de mijnbouwsector als ook de belangen van andere sectoren zo goed mogelijk worden geborgd bij een zo efficiënt mogelijke inrichting van de schaarse ruimte op de Noordzee. Daarom zal het gesprek met belanghebbenden worden voortgezet gedurende het gehele proces van het inrichten van de Noordzee. De insteek zal zijn om zo vroeg mogelijk in het proces duidelijkheid te bieden over deze inrichting, met het oog op de ontwikkelingstijd van infrastructurele projecten op de Noordzee.	Nee
8	005	ONE-Dyas is ervan overtuigd dat de lokale productie van koolwaterstoffen bijdraagt aan de transitie naar duurzame energiebronnen. De kleinere ecologische voetafdruk van lokale productie draagt bij aan een veilig, verantwoord, betrouwbaar en betaalbaar energievoor-ziening, dankzij onder meer de strenge milieu- en veiligheidsmaatregelen die gelden in Nederland.	Uw inbreng is ter kennisgeving aangenomen.	Nee
8	006	Tenslotte willen wij verwijzen naar de inspraakreactie van Element NL die wij van harte onderschrijven.	Voor de beantwoording van de zienswijze van Element NL verwijzen we u naar zienswijze 7.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Antwoord/standpunt	Aanpassing NRD?
9	001	Shell Offshore Carbon Storage NL (SOCSNL) heeft kennisgenomen van de inhoud van de concept Notitie Reikwijdte en Detailniveau voor de Partiële Herziening van het Programma Noordzee 2022 – 2027 (hierna verder: PH). SOCSNL verwelkomt als belanghebbende de mogelijkheid een schriftelijke zienswijze in te dienen1. Shell streeft naar een goede ruimtelijke samenhang van windenergie op zee en CCS door middel van het vroegtijdig aangeven van de benodigde ruimte. Daarnaast denkt SOCSNL als projectteam en Shell als bedrijf graag mee over oplossingen voor situaties waar ruimteclaims overlappen. Insteek hierbij is dat de veiligheid van operaties voorop staat, dat platforms en boorinstallaties bereikbaar moeten zijn met schepen en helikopters en dat de diepe ondergrond middels seismiek (geluidsgolven) onderzocht kan worden. Deze zienswijze zal achtereenvolgens ingaan op de volgende zaken die in het geval van CCS een significant beslag leggen op de ruimte; helikopterbewegingen en seismisch onderzoek. Daarna zullen we ingaan op verschillende windzoekgebieden waar SOCSNL een ruimtelijke samenloop met één van onze CO2-opslagprojecten verwacht.	Hartelijk dank voor uw interesse in en reactie op de Concept Notitie Reikwijdte en Detailniveau van de Partiële Herziening van het Programma Noordzee 2022 – 2027 en het participatieplan. Dit deel van uw zienswijze is ter kennisgeving aangenomen.	Nee
9	002	Het doel van de PH is om windenergiegebieden voor de periode na 2031 aan te wijzen en tegelijkertijd de ruimtelijke ligging van nabijgelegen scheepvaartroutes vast te stellen. De uitvoering van de aanvullende Routekaart 2030 levert 21 GW op aan opgesteld vermogen in 2031. Om 50 GW in 2040 binnen handbereik te brengen is het nodig in de Partiële Herziening windenergie- gebieden aan te wijzen met ruimte voor tenminste 23 – 26 GW aan aanvullend opgesteld vermogen. In de PH worden bovendien enkele beleidswijzigingen opgenomen ten opzichte van het huidige Programma Noordzee 2022-2027 (PNZ). Het Programma Noordzee legt vast hoe bij de voorbereiding van kavelbesluiten de coördinatie tussen de locaties van windparken, olie- en gaswinning, en CO2-opslag plaatsvindt. Shell onderschrijft het belang van de ontwikkeling en productie van voldoende windenergie voor de Nederlandse energiebehoefte en geeft daar zelf ook invulling aan. De verscheidenheid aan belangen op de Noordzee is echter groot en creëert knelpunten. Daarom is het van belang dat alle belangen, evenals alle activiteiten die impact hebben op de ruimte, worden meegewogen in het beleidskader. Voor Shell geldt dat het op de Noordzee, in het kader van CO2 –injectie, essentieel is dat we voldoende toegang hebben tot onze CCS-locaties met schepen en helikopters. Dit is belangrijk tijdens de verschillende fases van onze activiteiten, zoals seismisch onderzoek, het boren van putten, de plaatsing van installaties, de reguliere productiefase en het onderhoud van installaties en putten. En uiteindelijk ook bij de monitoring na injectie en tijdens de decommissioning fase (inclusief de werkzaamheden voor het permanent verlaten van putten). Het betreft dus ook een lange periode; van 2027 tot naar verwachting circa 2060.	Uw inbreng is ter kennisgeving aangenomen.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Antwoord/standpunt	Aanpassing NRD?
9	003	Helikopter bewegingen Eén van de zaken die in relatie tot CCS beslag leggen op de ruimte in de Noordzee zijn de helikopterbewegingen die gerelateerd zijn aan CCS-injectie. De keuze voor een bepaald transportmiddel (een crew transfer vessel, work-to-work vessel of een helikopter) is onder andere afhankelijk van het ontwerp van het platform, de weers- en zee-omstandigheden, het aantal personen dat nodig is en kan worden vervoerd en de afstand en duur van de vaart of vlucht. Algemeen kan worden gesteld dat voor het transport van mensen en goederen naar een (veelal onbemand) CO2-platform zonder helikopterdek, in eerste instantie gebruik wordt gemaakt van vessels. Er zijn echter situaties waarbij transport per helikopter onvermijdelijk is. Bijvoorbeeld tijdens het boren van putten, putonderhoud of abandonment (met behulp van een tijdelijk boorplatform) en in geval van een emergency evacuation van personen is het gebruik van een (SAR) helikopter onvermijdelijk en soms dringend noodzakelijk. De betreffende operator van het injectieplatform is bij CO2-opslag in het geval van Shell net als bij andere mijnbouwprojecten verantwoordelijk voor de veiligheid op platforms. Ten aanzien van de veiligheidscirkels van helikopters rondom platforms geldt als uitgangspunt 5 NM3. Waar mogelijk kan van de veiligheidszone van 5 NM (onder voorwaarden) worden afgeweken door middels maatwerk de veiligheidszone te verkleinen. Er mag echter niet op voorhand rekening worden gehouden met een veiligheidszone van 2,5 NM.	De ruimtebehoefte voor de bereikbaarheid van platforms wordt betrokken in de overwegingen bij het aanwijzen van windenergiegebieden. Daarbij zal ook in generieke zin worden bekeken wat de mogelijkheden zijn om tot maatwerkoplossingen te komen. Specifieke situaties zullen nader worden uitgewerkt tijdens de gebiedsuitwerking van zoekgebied 6/7 en tijdens de voorbereiding van kavelbesluiten. Het Rijk gaat graag met u in gesprek over de ruimtebehoefte van CCS.	Nee
9	004	Seismisch onderzoek legt evenals helikopterbewegingen beslag op de ruimte en dient daarom meegenomen te worden in de Partiële Herziening PNZ 2022-2027. Daarom vragen wij u om seismisch onderzoek mee te nemen in de te beoordelen aspecten in het PlanMER. Naar ons inzien dient seismisch onderzoek naast helikopterbereikbaarheid te worden meegewogen als facetbelang en toegevoegd worden aan tabel 3.1 van de PH. Verder viel het SOCSNL op dat CCS als zodanig niet gewordt genoemd in tabel 2.1 van de PH. SOCSNL vraagt zich af hoe CCS (zowel in lege gasvelden als in saline aquifers) wordt meegewogen binnen het onderwerp mijnbouw en of de toepassing niet moet worden meegenomen als sectoraal belang.	Naar aanleiding van uw inbreng is in de NRD toegevoegd dat de ruimtebehoefte voor seismisch onderzoek beschouwd wordt. Het Rijk gaat graag met u in gesprek over hoe hier in het PlanMER aandacht aan geschonken kan worden. Zie ook de beantwoording van deelzienswijzen 4-010 en 5-007.	Ja
9	005	Bij een CCS-project wil Shell c.q. SOCSNL zelf – al dan niet als vergunninghouder - toezicht kunnen houden op de injectiefaciliteiten en het ondergrondse opslagcomplex. Inclusief waar mogelijk op de CO2-dispersie en indien van toepassing de omliggende geologische voorkomens. Door middel van herhalende seismisch metingen (4D- of time-lapse-onderzoek) kan dit in het onwaarschijnlijke geval van CO2-migratie uit het reservoir worden gemonitord. Seismisch onderzoek legt beslag op meer ruimte dan alleen het ondergrondse opslagcomplex. Door de lengte van de seismische kabels achter het onderzoeksschip (seismic survey vessel) waar het seismische onderzoek mee wordt verricht (doorgaans circa 4,5 km in lengte en 1 km breed), moet er onder andere rekening gehouden worden met een draaicirkel van ongeveer 2,5 km.	Zie beantwoording deelzienswijze 9-004.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Antwoord/standpunt	Aanpassing NRD?
9	006	Daarnaast moet gerekend worden op 6 tot 7 km (kabellengte plus draaicirkel) extra ruimte rondom het opslagcomplex om potentiële laterale CO2-migratie uit de opslag te kunnen detecteren. Er wordt momenteel onderzocht of er technieken mogelijk zijn die de wel de vereiste datakwaliteit leveren, maar minder beslag leggen op de ruimte. Echter, de haalbaarheid, kosten en operationele beperkingen van deze technologieën moeten verder worden onderzocht. Indien andere keuze gemaakt worden zal nog steeds afstemming noodzakelijk zijn en zal op individuele basis naar (platform-per-platform) maatwerkoplossingen moeten worden gezocht.	Zie beantwoording deelzienswijze 9-004.	Nee
9	007	Relatie met de (zoek)gebieden voor windenergie in de PH In de PH worden de volgende gebieden beschouwd voor de opgave van tenminste 23-26 GW (ref. PH figuur 3.1): • Zoekgebied 6/7; • Zoekgebied Doordewind (west); • Doordewind: reeds aangewezen maar onbenut deel van dit gebied; • Lagelander: reeds aangewezen maar geheel onbenut. Middels kaarten wordt aangegeven waar ruimteclaims mogelijk overlappen. Onderstaand wordt dit nader toegelicht. De aangegeven percentages zijn indicatief.	Uw inbreng is ter kennisgeving aangenomen.	Nee
9	008	Lagelander Het noordelijk en zuidelijk deel van het windgebied Lagelander worden op dit moment in de PH beschouwd als terugvaloptie omdat er momenteel nog veel mijnbouwactiviteiten worden ontplooid. In dit specifieke gebied zijn er diverse kansen voor de ontwikkeling van CO2-opslag. SOCSNL hoopt dat de overheid de gunstige mogelijkheden voor CO2-injectie in het betreffende gebied erkent, inclusief de bijbehorende ruimtebehoefte voor helikopters en seismisch onderzoek. We vertrouwen erop dat deze ruimteclaim wordt overwogen en wordt meegenomen in het verdere ruimtelijke planningsproces.	De ruimtebehoefte voor bestaande platforms en mogelijk toekomstige platforms, ook voor CCS, wordt betrokken in de overwegingen in het kader van de Partiële Herziening.	Nee
9	009	Eén van de kansen bevindt zich relatief nabij een al aangewezen windenergiegebied. Ten aanzien van dit gebied merken wij nog op dat deze windgebieden al waren aangewezen in de routekaart tot 2030 en buiten de scope vallen van deze PH.	Dit gebied wordt inderdaad niet beschouwd in het kader van de PH. Hierover gaat het Rijk graag met u in gesprek.	Nee
9	010	Momenteel wordt door SOCSNL al conceptueel gewerkt aan de CO2 opslag nabij een zoekgebied voor windenergie na 2040. Ook voor deze locatie gelden dezelfde ruimteclaims die hierboven zijn beschreven.	Het betreffende gebied wordt in het kader van de PH niet beschouwd.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Antwoord/standpunt	Aanpassing NRD?
9	011	Tot slot SOCSNL als projectteam en Shell als organisatie zijn graag bereid om mee te werken aan maatwerkoplossingen voor het oplossen van knelpunten in individuele gevallen. Er is al overleg geweest tussen het SOCSNL-team en het Ministerie van EZ – wind en CCS waarin al e.e.a. is toegelicht. Veel waarde wordt gehecht aan de continuering van deze constructieve dialoog tussen Shell, de overheid en eventuele andere stakeholders. Wij zijn ook graag bereid tot een nadere toelichting op deze zienswijze. Bij publicatie van de zienswijze zouden wij het op prijs stellen als de delen die specifiek in gaan op de verschillende CO2-opslag locaties waar SOCSNL aan werkt, niet openbaar worden gemaakt. Tot slot wordt het zeer op prijs gesteld wanneer Shell ten aanzien van de verdere gang van zaken op de hoogte wordt gehouden.	Het Rijk blijft graag met u in gesprek en kan de gegeven informatie vertrouwelijk behandelen. Echter, als deze informatie moet worden betrokken in de overwegingen is het van belang om een manier te vinden om dat transparant te doen. Het voorstel is dan ook om dat punt onderling te bespreken.	Nee
10	001	ZIENSWIJZE Het programma Noordzee dient een groot pakket aan criteria en modaliteiten vast te stellen voor de goedkeuring en de uitvoering van één of meerdere projecten die in het kader van het plan of programma zullen worden goedgekeurd.	Uw inbreng is ter kennisgeving aangenomen.	Nee
10	002	‘Het opkomen voor een gezonde en schone leefomgeving voor mens, dier en natuur in de breedste zin van het woord – ook voor hen die hun stem niet zelf kunnen laten horen – voor deze generatie en toekomstige generaties en alle andere activiteiten die aan het doel bijdragen.’ Vorengenoemde is een citaat uit de statuten van ondergetekende stichting die belanghebbende is dit programma net als overige ondertekenaars belanghebbenden zijn. Het NRD, participatieplan en plan MER en Omgevingswet waaronder de Omgevingsvisie moet altijd uitgaan van gezondheid van leefomgeving mens, dier en plant als voorwaarde. Mensenrechten- en kinderrechten borgen en dit als voorwaarde stellen. Dit geldt voor alle overheidsbeslissingen. Het belang van het kind dient altijd leidend te zijn in alle (semi-) overheidsbeslissingen (VN-kinderrechtenverdrag). Dit betreft o.m. borgen van hun gezondheid, ontwikkelingsperspectief en (digitale) veiligheid. Onder borgen mensen- en kinderrechten vallen ook alle (milieu)beslissingen mbt natuurgebieden en Natura2000 als ook het Noordzeegebied en NZKG. Erken de individuele rechten van de Noordzee. Juridisch gelijk aan rechtspersonen als mensen en bedrijven.	In het PlanMER worden de milieueffecten onderzocht van mer-plichtige voornemens die hun beslag krijgen in de Partiële Herziening, voor de gebieden en aspecten die zijn beschreven in de Notitie Reikwijdte en Detailniveau. Als deze effecten zich uitstrekken tot de kust, dan word dit gemeld. Ruimtelijke ontwikkelingen in het Noordzeekanaalgebied zijn geen onderdeel van de scope. Met de Partiële Herziening worden geen individuele rechten voor de Noordzee vastgelegd.	Nee
10	003	Mensen- en dierenrechten en belang van kinderen, zoals recht op leven en een gezonde veilige leefomgeving en ecosysteem, dienen een geldende voorwaarde te zijn. Digitale veiligheid, met nadruk op cybersecurity en AI, dient in de vergunningverlening, toezicht en handhaving (VTH) en in NRD en plan MER geborgd te zijn. Om onze rechten en voortbestaan als mens en die van onze leefomgeving, waaronder volwaardige kwantiteit en kwaliteit van ons drinkwater en ons recht op privacy en een gezonde veilige leefomgeving nu en daarna te kunnen waarborgen/garanderen.	Digitale veiligheid is geen onderdeel van het PlanMER voor de Partiële Herziening. In het PlanMER worden ruimtelijke en milieueffecten onderzocht die samenhangen met het beschreven voornemen.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Antwoord/standpunt	Aanpassing NRD?
10	004	Gezondheid en veiligheid van inwoners en hun leefomgeving dient een voorwaarde te zijn en uitgangspunt. Het NRD en plan-MER dient de rechten van mens, dier en plant op een gezonde en (digitaal) veilige leefomgeving nu en in de toekomst te borgen. Dit geldt ook voor de gezondheid en (digitale) veiligheid van onze Natura2000-gebieden en de Noordzee. Dit borgen is niet vrijblijvend met als doel deze rechten niet te schenden. Vooral moet, uitgaande van het doel 'borgen rechten mens, dier en plant op een gezonde en (digitaal) veilige leefomgeving nu en in de toekomst', met wetenschappelijke zekerheid vastgelegd zijn dat geen sprake is van verslechtering, maar dat er juist significante verbetering van onze gezondheid en veiligheid – ook van onze leefomgeving en (beschermde) natuur – optreedt die onze rechten maximaal borgt op een gezonde en (digitaal) veilige leefomgeving. Daar valt ook significante verbetering van digitale veiligheid onder. Het verduurzamen NZKG (Noordzeekanaalgebied) en vorengenoemd programma Noordzee en bijbehorende plannen en overige stukken dienen uit te gaan van gezondheid en (digitale) veiligheid van onze leefomgeving en haar inwoners. Gezondheid en (digitale) veiligheid van onze leefomgeving en haar inwoners geborgd als een voorwaarde en recht in alle (semi-) overheidsbeslissingen en de uitvoering: ook in de VTH, NRD en plan MER en genoemd programma. Inwoners en hun belangenorganisaties waaronder FrisseWind.Nu, Dorpsraad Wijk aan Zee, Gezondheid op 1, IJmondig c.s., Duinbehoud, hebben in de bijeenkomsten 'Verduurzamen NZKG' wat ook onze Noordzee betreft stevig ingezet dat over de gezondheid en veiligheid van onze leefomgeving (waaronder natuur- en Natura2000 en onze Noordzee) niet te onderhandelen valt. Gezondheid en veiligheid is immers een voorwaarde, ook in de NRD en ook in de MER: Primair een mensen- en kinderrecht en geen onderhandelingsmaterie.	In het PlanMER worden ruimtelijke en milieueffecten van de Partiële Herziening onderzocht. Ook wordt een Passende Beoordeling uitgevoerd. Digitale veiligheid is geen aspect dat meegenomen wordt in het PlanMER. De bescherming van de infrastructuur onderwerp van een separaat programma binnen het Rijk.	Nee
10	005	Recht op een gezonde veilige leefomgeving, op voortbestaan mens, dier en plant Inwoners hebben nu en in de toekomst recht op een gezonde veilige leefomgeving. Ook tijdens het verduurzamen van onze (leef)omgeving en de Noordzee. Voor windturbines/ industriele windturbines (IWT's) zijn de gevolgen op gezondheid en (digitale) veiligheid niet aangetoond in NRD en MER; ook niet de gevolgen hierop van verduurzamen industrie, zoals Tata Steel en havengebied NZKG en Noordzee. Deze gevolgen dienen aangetoond in NRD en MER.	De milieueffecten van mer-plichtige voornemens in Partiële Herziening worden onderzocht in het PlanMER. Het Noordzeekanaalgebied behoort niet tot de zoekgebieden die worden beschouwd in het PlanMER, ook gaat de Partiële Herziening niet over het aanlanden van kabels vanuit windparken op zee. Dit wordt onderzocht in het programma Verbindingen Aanlanding Windenergie op Zee (pVAWOZ).	Nee
10	006	Voorzorgsbeginsel Het voorzorgsbeginsel dient te gelden als er een potentieel risico is zoals risico op (digitale) onveiligheid en gezondheidsschade mens, dier en plant. Een voorbeeld waarin de EU het voorzorgsbeginsel heeft toegepast, is o.a. het regelgevingskader voor chemische stoffen (Verordening EU nr.1907/2006 bekend als REACH). Wij hebben als belangenorganisaties en inwoners zeer grote zorgen over het ontbreken van ons mensenrecht en dat van onze kinderen op gezondheid en (digitale) veiligheid van onze leefomgeving (waaronder Natura2000 en Noordzee) nu en in de toekomst. Dit recht dient als uitgangspunt en voorwaarde in de NRD en Plan-MER en VTH en Programma Noordzee geborgd en juridisch verankerd te zijn.	Het voorzorgbeginsel is een belangrijk beginsel en uitgangspunt voor de Noordzee in het Programma Noordzee 2022-2027. Op pagina 6 van het Programma Noordzee staat: "In vrijwel alle internationale beleidskaders worden de ecosysteembenadering en het voorzorgsbeginsel gerespecteerd; twee principes die daarmee ook leidend zijn voor het duurzaam beheer van de Noordzee." In hoofdstuk 10.5 Afwegingkader activiteiten op de Noordzee is de toepassing van het voorzorgsbeginsel een van de vijf toetsen van het afwegingskader.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Antwoord/standpunt	Aanpassing NRD?
10	007	Participatie belangenorganisaties inwoners en hun leefomgeving en habitat wo Noordzee(kanaal)gebied Wij verwachten de garantie, gezien inhoud statuten en onze, mede door de overheid erkende, relevante deskundigheid en netwerken, in alle fasen zoals de fase van het ontwikkeltraject betrokken te worden en mee te kunnen beslissen, en niet uitsluitend in de uitvoeringsfase. Voorbeeld: het aanleggen van kabels en verduurzamen Noordzee en NZKG gaat direct en indirect onze nationale (digitale) veiligheid en gezondheid aan. De garantie gericht betrokken te worden (zie Belanghebbenden hoofdstuk 3 participatieplan) in alle fasen zoals vorengenoemd ontwikkeltraject, gezien onze belangenvertegenwoordiging en expertise gezondheid, die leidend dient te zijn in alle overheidsbeslissingen en overleggen. Wij zijn zowel direct belanghebbenden als indirect belanghebbenden.	Voorafgaand aan de besluitvorming over de definitieve Partiële Herziening, wordt het Ontwerp Partiële Herziening en het PlanMER ter inzage gelegd. Ook hier kunt u weer een zienswijze op indienen en op die manier betrokken zijn bij de totstandkoming van de Partiële Herziening.	Nee
10	008	Noordzeeoverleg (NZO) Wij verwachten als belanghebbenden ook de garantie volwaardig direct betrokken te worden en volwaardig deel te kunnen nemen in het Noordzeeoverleg (NZO). In het Noordzeeoverleg (NZO) vindt namelijk consensusgericht overleg plaats tussen belanghebbenden en het Rijk over de uitvoering van het Noordzeeakkoord en kernbeslissingen van het Rijk voor de Noordzee.	In het Instellingsbesluit voor het Noordzeeoverleg (Stcrt. 2021, nr. 32834) zijn de deelnemende sectoren aan het overleg vastgelegd. Voor belangenorganisaties die niet tot die sectoren behoren staan de andere participatiemomenten en de zienswijzenprocedures open. Zie beantwoording deelzienswijze 10-007.	Nee
11	001	TenneT TSO B.V. (“TenneT”) heeft met belangstelling kennisgenomen van de voorgenomen wijziging van het Programma Noordzee 2022-2027 middels een Partiële Herziening (“PH”). TenneT onderschrijft de noodzaak voor aanpassing van Programma Noordzee 2022-2027 (“PNZ”) ten behoeve van het aanwijzen van nieuwe en her te bevestigen gebieden voor windenergie op zee voor de periode na 2031. In deze zienswijze zouden wij graag de volgende punten ten aanzien van de gepubliceerde concept Notitie Reikwijdte en Detailniveau voor de PH bij u onder de aandacht willen brengen:	Hartelijk dank voor uw interesse in en reactie op de Concept Notitie Reikwijdte en Detailniveau van de Partiële Herziening van het Programma Noordzee 2022–- 2027 en het participatieplan. Dit deel van uw zienswijze is ter kennisgeving aangenomen.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Antwoord/standpunt	Aanpassing NRD?
11	002	Paragraaf 2.8: Ligging in de bufferzone van een scheepvaartroute: In de tweede alinea van paragraaf 2.8 staat dat: “In het huidige beleid geen regels of afspraken gelden voor de plaatsing van kabels en leidingen in de veiligheidsbuffer. Het is echter ongewenst om kabels en leidingen in de gehele bufferzone te plaatsen. Dan wordt namelijk het ankeren belemmerd of kan juist door het ankeren schade aan kabels en leidingen ontstaan. Daarom is het voornemen in de PH als uitgangspunt op te nemen dat een deel van de bufferzone vrij moet blijven van kabels en leidingen voor de aanlanding van opgewekte energie uit windparken.” Dit is ons inziens te rigide omschreven. Wij missen daarin de nuance. Er zijn bijvoorbeeld scheepvaartroutes die elkaar oost-west en noord-zuidwaarts kruisen. Daar ontstaan dan overlappende bufferzones waardoor hier mogelijk geen kabels of leidingen meer kunnen passeren. Ook zijn er passages op de Noordzee waar de ruimte al dusdanig beperkt is, dat een passage door een bufferzone het ruimtelijke knelpunt zou kunnen opheffen. Een dergelijke ‘tenzij-regeling’ of ‘maatwerk-oplossing’ voor een ligging in de bufferzone van een scheepvaartroute missen wij in de huidige beschrijving. De woorden ‘een deel van’ ondervangen dit naar onze mening onvoldoende. Wij verzoeken u deze ‘tenzij-regeling’ of ‘maatwerk-oplossing’ explicieter op te nemen. In de laatste zin van de tweede alinea van paragraaf 2.8 spreekt u van een generiek karakter v an de beleidsaanpassing. Het generieke karakter van beleid kan een ‘tenzij-regeling’ of ‘maatwerk-oplossing’ onmogelijk maken. Wij vragen u dan ook naar deze zinssnede te kijken en het generieke karakter los te laten, omdat niet alle situaties hetzelfde zijn en soms om maatwerk vragen. Daarnaast merken wij op dat uit onderzoek, via interviews door het MARIN met scheepsgezagvoerders, in het kader van de Thematische Analyse (waarvan de resultaten zijn gebruikt bij de offshore tracéontwikkeling van de net op zee projecten Nederwiek 1, 2 en 3) blijkt dat in de praktijk de kans op beschadigen van kabels door het (nood)ankeren erg klein is en dit (nood)ankeren niet wordt belemmerd door aanwezigheid van mogelijke infrastructuur. Wij verzoeken u daarom deze passage uit de tweede alinea van paragraaf 2.8 te halen.	In de NRD is de beschrijving van de voorgenomen afspraken globaal omschreven, omdat nadere precisering in de PH plaats vindt. In de nadere uitwerking van de te maken afspraken worden de aangedragen punten meegenomen, de tekst van de NRD is hierop aangepast. Met “generiek” karakter wordt bedoeld dat in de PH niet op specifieke situaties wordt ingegaan. Dat gebeurt namelijk in het kader van pVAWOZ en nadere uitwerkingen van tracés voor kabels en leidingen. Uw suggestie om de passage over het risico op schade door (nood)ankeren te schrappen is niet overgenomen. Vanuit de scheepvaartbranche wordt dit risico wel degelijk gezien, in geval van schade aan een CO2-leiding kan zelfs gevaar ontstaan voor het betreffende schip dat de schade veroorzaakt.	Ja
11	003	Paragraaf 3.1.2: Te onderzoeken windenergiegebieden: TenneT begrijpt dat het vigerende PNZ optelt tot circa 21 gigawatt (GW) aan windenergiegebieden waarvan 10,7 GW is aangewezen voor de doelen volgend uit de aanvullende routekaart windenergie op zee. Als gevolg daarvan dient het ‘onbenutte’ deel van het windenergiegebied Doordewind in deze PH opnieuw aangewezen te worden. Echter, willen we er op wijzen dat TenneT – middels dezelfde aanvullende routekaart en het Ontwikkelkader windenergie op zee – de opdracht heeft om de ontwikkeling van het net op zee (resp. Doordewind 2) in dit ‘onbenutte’ deel van Doordewind te starten. Hiervoor zijn – samen met het ministerie van Economische Zaken – ook reeds verregaande voorbereidende activiteiten uitgevoerd. Graag zouden we aandacht willen vragen dat in de definitieve Notitie Reikwijdte en Detailniveau wordt opgenomen dat dit ‘onbenutte’ deel van het gebied Doordewind in deze PH om die reden met prioriteit ten opzichte van andere zoekgebieden wordt herbevestigd als windenergiegebied.	Het plaatsen van windturbines in het onbenutte deel van windenergiegebied Doordewind zal het kabinet integraal afwegen tegen de mogelijkheid om dat in andere (nog aan te wijzen) windenergiegebieden te doen. Bij die afweging betrekt het kabinet de stand van zaken bij de voorbereiding en aanleg van de netaansluiting Doordewind 2. De afweging maakt geen onderdeel uit van de NRD.	Nee

nr.	sub nr.	Deelzienswijze	Antwoord/standpunt	Aanpassing NRD?
11	004	Paragraaf 3.1.3: Trechtering naar te onderzoeken gebieden: o In de eerste alinea van deze paragraaf wordt melding gemaakt dat gebieden 'Lagelander' en 'een deel van Doordewind' (resp. het 'onbenutte' deel) heroverwogen dienen te worden. Deze gebieden komen in de daaropvolgende opsomming – die gaat over de 'zoekgebieden die in deze PH heroverwogen dienen te worden' – niet aan bod.	De reden dat Lagelander en Doordewind niet genoemd worden in de opsomming van zoekgebieden is dat deze gebieden reeds door het kabinet aangewezen windenergiegebieden zijn, en daarmee een andere status hebben. Daarom worden ze niet als zoekgebied beschreven. Het deel van deze gebieden dat niet wordt benut, wordt heroverwogen om alsnog te benutten. Lagelander wordt daarbij als terugvaloptie beschouwd. Dit is verduidelijkt in de NRD.	Ja
11	005	Bij de alinea over zoekgebied 8 wordt vermeld dat deze afvalt vanwege scheepvaartveiligheid, omdat dit zoekgebied in een 'oksel' van een scheepvaartstelsel ligt. Op basis van de zoekgebiedenkaart (figuur 3.1) lijkt deze echter niet in een 'oksel' van een scheepvaartstelsel te liggen. Voor zoekgebied 3 lijkt deze argumentatie wel van toepassing.	Zoekgebied 8 ligt inderdaad niet in een oksel maar vormt wel een muur van windturbines voor de scheepvaart die uit de zuidelijke route boven de Waddeneilanden komt. Ook dat levert scheepvaartveiligheidsrisico's op, waardoor zoekgebied 8 niet langer wordt beschouwd.	Ja
11	006	Hoofstuk 4: Zoekgebiedenkaart zandwinning (figuur 4.1): Op basis van de kaart is het onvoldoende duidelijk of bij de markering voor gebieden met ander gebruik dan zandwinning (rode vlakken in figuur 4.1) ook rekening is gehouden met toekomstige infrastructuur voor aanlandingen van windenergie op zee. Dit volgt o.a. uit de beleidsprogramma's VAWOZ en PAWOZ-Eemshaven die tracering van energie-infrastructuur voor het transport van windenergie op zee naar land verkend. Indien hier nog geen rekening mee is gehouden vragen wij u dit mee te nemen. Als hier al wel rekening mee is gehouden vragen wij u dit in de beschrijving bij figuur 4.1 duidelijker aan te geven.	In de zoekgebiedenkaart is rekening gehouden met de huidig vergunde tracés en de tracés waarvoor de vergunningaanvraag loopt (d.d. januari 2024). Met tracés die nog niet vergund zijn of waarvoor de vergunningaanvraag nog niet loopt wordt geen rekening gehouden in deze kaart.	Nee

Colofon:
Datum: April 2025
Status: Definitief
Coördinatie: Bestuurskern, Directie Waterveiligheid, Rivieren en Zee, Den Haag